

Article history:

Received 16 February 2024

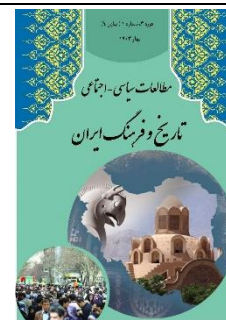
Revised 29 April 2024

Accepted 09 May 2024

Published online 21 May 2024

Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History

Volume 3, Issue 1, pp 181-210

Theological Ethics in the National Curriculum
(Presenting a Moral-Educational Model of Human Relationship with God)

Solmaz. Faramarzi Garusi^{1*}

¹ Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Payame Noor University, Tehran, Iran

* Corresponding author email address: Garusi88@pnu.ac.ir

Article Info

Article type:

Original Research

How to cite this article:

Faramarzi Garusi, S. (2024). Theological Ethics in the National Curriculum (Presenting a Moral-Educational Model of Human Relationship with God). *Journal of Social-Political Studies of Iran's Culture and History*, 3(1), 181-210.

© 2024 the authors. Published by Iran-Mehr: The Institute for Social Study and Research. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

ABSTRACT

This research is a systematic study aimed at analyzing and explaining the ethical relationship between humans and God within the national curriculum, and presenting a moral-educational model. In this paper, an attempt has been made to use a documentary-analytical method to infer and analyze the criteria for the human-God relationship in the national curriculum based on Islamic theological ethics and inspired by the Holy Qur'an. Subsequently, the fundamental criteria derived from the curriculum analysis concerning the human-God relationship are presented as a moral-educational model. The results indicate that in the model of theological ethics and the ladder of spiritual ascension towards God, the primary goal of rational contemplation, which is the first step, results in nurturing the intellectual discernment regarding God among students. Based on the goal of knowledge, which is the second step, we aim to strengthen the use of reason in recognizing the Creator of humans and the universe, who is the cause and foundation of the orderly existence, among students. Based on the goal of faith, which is the third step, we provide a context where students can, through rational recognition, achieve heartfelt and practical faith in the Creator of existence. On the fourth step, we encourage students to apply faith based on rational recognition in adhering to divine commands in their personal, social, and natural lives as an acknowledgment of His blessings. Finally, on the fifth step, in the concept of ethics, which is the most significant goal and, in reality, the axis of worldly life and the bridge to the afterlife, we encourage and nurture students to observe ethics based on rational, scientific, and faithful actions towards the Creator of existence, with the aim of realizing theology and progressing towards the pure life of this world and the hereafter, and approaching God.

Keywords: Foundations of Theological Ethics, National Curriculum, Holy Qur'an, Islamic Philosophy, Western Philosophers, Conceptual Model.

EXTENDED ABSTRACT

This research delves into the intricate relationship between theological ethics and the national curriculum, aiming to present a moral-educational model that elucidates human relationships with God. Using a documentary-analytical method, the study scrutinizes the criteria for this relationship within the context of Islamic theological ethics, drawing inspiration from the Holy Qur'an. The ultimate goal is to integrate these criteria into a model that can be practically implemented in educational settings, thereby fostering a deeper understanding and connection between students and their Creator.

The first step in this model is rational contemplation, which aims to nurture intellectual discernment regarding God among students. This initial phase is crucial as it lays the foundation for a rational approach to understanding theological concepts. By engaging students in activities that promote critical thinking and contemplation, educators can help them develop a nuanced understanding of the divine, which is essential for their intellectual and spiritual growth.

Following rational contemplation, the model emphasizes the goal of knowledge. This step involves strengthening the use of reason in recognizing the Creator of humans and the universe. By integrating scientific and philosophical discussions into the curriculum, educators can help students appreciate the logical and orderly existence of the universe, which ultimately points to a deliberate and purposeful creation. This approach not only enhances students' knowledge but also deepens their appreciation of the divine order.

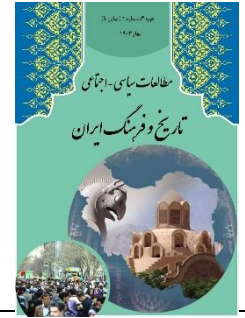
The third step in the model focuses on the goal of faith. It provides a context where students can, through rational recognition, achieve heartfelt and practical faith in the Creator. This phase is designed to bridge the gap between intellectual understanding and emotional belief. By fostering an environment that encourages personal reflection and spiritual practices, educators can help students internalize their faith, making it a driving force in their daily lives.

In the fourth step, students are encouraged to apply their faith in adhering to divine commands in their personal, social, and natural lives. This step acknowledges the importance of living out one's beliefs through actions that reflect gratitude and obedience to divine will. Practical applications of faith, such as community service, environmental stewardship, and ethical behavior, are emphasized to demonstrate how faith can be integrated into all aspects of life.

The final step in the model is the concept of ethics, which is considered the most significant goal. Ethics, in this context, is seen as the axis of worldly life and the bridge to the afterlife. Students are encouraged and nurtured to observe ethics based on rational, scientific, and faithful actions towards the Creator. This holistic approach to ethics ensures that students not only understand ethical principles but also apply them consistently in their interactions with others and in their personal conduct. The aim is to cultivate individuals who live a pure life, grounded in theological ethics, both in this world and in the hereafter.

In conclusion, this research provides a comprehensive framework for integrating theological ethics into the national curriculum. By focusing on rational contemplation, knowledge, faith, practical application, and ethics, the proposed model offers a structured approach to nurturing a profound and practical relationship between students and God. This model not only enhances students' intellectual and spiritual growth but also prepares them to live ethically and responsibly in a complex world. The

integration of Islamic theological ethics into the educational system is a step towards creating a more just and moral society, guided by the principles of the Holy Qur'an and the teachings of Islamic philosophy.

خداشناسی اخلاقی در برنامه درسی ملی (ارائه مدل اخلاقی - تربیتی ارتباط انسان با خدا)

سلماز فرامرزی گروسی^{۱*}

۱. استادیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: Garusi88@pnu.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

نوع مقاله

پژوهشی اصیل

نحوه استناد به این مقاله:

فرامرزی گروسی، سلماز. (۱۴۰۳). خداشناسی اخلاقی در برنامه درسی ملی (ارائه مدل اخلاقی - تربیتی ارتباط انسان با خدا). *مطالعات سیاسی-اجتماعی تاریخ و فرهنگ ایران*، ۳(۱)، ۱۸۱-۲۱۰.

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

این پژوهش یک مطالعه منظم با هدف تحلیل و تبیین اخلاقی ارتباط انسان با خدا در برنامه درسی ملی و ارائه مدل اخلاقی - تربیتی می‌باشد. در این نوشتار سعی شده است با کاربرد روش اسنادی - تحلیلی، معیارهای ارتباط انسان با خدا در برنامه درسی ملی را بر اساس خداشناسی اخلاق اسلامی و با الهام از قرآن کریم، استنباط و مورد تحلیل قرار داده شود. سپس معیارهای اساسی منتج از تحلیل برنامه، درباره ارتباط انسان با خدا به صورت مدل اخلاقی تربیتی ارائه شود. نتایج نشان می‌دهد: در مدل خداشناسی اخلاقی و نردبان سیر الی الله، بر اساس هدف تعقل که پله اول است، نتیجه، پرورش خردورزی درباره خدا در دانش آموزان است. بر اساس هدف علم، که پله دوم است، بهره گیری از عقل را در شناخت خالق انسان و جهان که علت و اساس تدبیر هستی است، در دانش آموزان تقویت کنیم. بر اساس هدف ایمان که پله سوم است، زمینه‌ای را فراهم کنیم تا دانش آموزان بوسیله شناخت عقلانی به ایمان قلبی و عملی نسبت به خالق هستی برسند. در پله چهارم دانش آموزان را ترغیب کنیم که ایمان مبتنی بر شناخت عقلانی را در عمل به حدود و دستورات الهی در زندگی فردی، اجتماعی و طبیعی به صورت حق شناسی از نعمتهایش، به کار بگیرند. و در نهایت در پله پنجم در مفهوم اخلاق که مهمترین هدف و در حقیقت مدار زندگی دنیوی و پُل گذر به سوی حیات آخری و پاک است، دانش آموزان را به رعایت اخلاق مبتنی بر عمل عقلانی، علمی و ایمانی نسبت به خالق هستی با هدف تحقق خداشناسی و سیر به حیات طیبه این جهانی و آن جهانی و تقرب به خدا، تشویق و بالنده کنیم.

کلیدواژگان: بنیادهای خداشناسی اخلاقی، برنامه درسی ملی، قرآن کریم، فلسفه اسلامی، فیلسوفان غربی،

مدل مفهومی.

مقدمه

برنامه درسی ملی در لغت به معنای برنامه‌ای است که بیشتر دانش آموزان مدارس باید آن را دنبال کنند، یک برنامه مطالعه مشترک، با ماهیتی سیاسی، تجویزی و قانونی، در مدارس است که با هدف اطمینان از یکنواختی محتوا و استانداردهای آموزشی، استانداردسازی برنامه درسی و آموزش‌ها، ایجاد هماهنگی و عدالت آموزشی طراحی شده است و راهنمایی برای تنظیم و تدوین محتواها و اجرای آموزش‌ها در سطوح پائین تر فراهم می‌کند (Ranaei et al.).

برنامه درسی ملی نقشه راه برنامه‌های جامع یاددهی-یادگیری است که در هر نظام آموزشی همه آن چه را که باید آموخته شود، دربرمیگیرد. چنین سندی باید از شش ویژگی عمده برخوردار باشد: جامعیت: یعنی باید همه مؤلفه‌های لازم را برای برنامه ریزی درسی و تهیه، تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های درسی دربر داشته باشد (مثال: اقتضائات ایدئولوژی، روانشناسی، جامعه شناسی، اقتصاد، تکنولوژی، پداگوژیکی و...) تعادل: یعنی باید برای تعیین و تبیین و گزینش مؤلفه‌های تأثیرگذار، اعتدال لازم رعایت شود (مثال: رعایت اعتدال میان نیازها، علاقه‌ها و انتظارات جامعه و افراد یا میان کسب دانش، بینش و ارزش و مهارت)، هماهنگی و انسجام: یعنی ارائه و تبیین همه مؤلفه‌ها، منسجم و هماهنگ صورت گیرد و هیچ تناقضی در گفته‌ها و نوشته‌ها و بایسته‌ها مشاهده نشود. منطق روشنی و شفافیت: یعنی هیچگونه ابهام، پیچیدگی و کلی‌گویی در بنیانه‌ها موجود نباشد. تبیین همه، به وضوح و روشنی و به صورت قابل فهم مجریان، صورت گیرد. انعطاف: یعنی کلیه تبیین‌ها با توجه به تفاوت‌های فردی، محیطی و منطقه‌ای و باتوجه به شرایط و امکانات و با رعایت اصل واقع بینی، با در نظر گرفتن درجاتی از انعطاف صورت گیرد تا بتوان برنامه‌هایی متنوع و متناسب با واقعیت‌ها و شرایط را تدارک دید. انطباق: یعنی گفته‌ها، استانداردها، راهبردها و رهنمودها منطبق با مبانی شناخته و مطالعه شده، سنتها و یافته‌های علمی و پژوهشی ارائه شود و هیچ تبیینی بدون انطباق با نتایج مطالعات انجام شده صورت نگیرد. سند برنامه درسی ملی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران « به عنوان یکی از زیر نظام‌های اصلی سند تحول بنیادین و به منزله نقشه جامع یادگیری، زمینه ایجاد تحول همه جانبه، گسترده و عمیق در مفاهیم و محتوای آموزشی را فراهم می‌آورد. این برنامه تحول آفرین با تدارک فرصت‌های تربیتی متنوع و جامع، درصدد است تا امکان کسب شایستگیهای لازم جهت درک و اصلاح موقعیت بر اساس نظام معیار اسلامی توسط دانش آموزان را میسر سازد و آنان را برای تکوین و تعالی پیوسته هویت خویش تا دستیابی به مراتبی از حیات طیبه یاری رساند. رسالت خطیر سند، فراهم آوردن سازوکارهای مناسب برای طراحی، تدوین، اجرا و ارزشیابی از برنامه‌های درسی در سطوح ملی تا محلی می‌باشد تا مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، مفاهیم آموزشی و تربیتی به صورت نظام مند و ساختاریافته در اختیار کودکان و نوجوانان قرار گیرد و محیطی بانشاط و مدرسه دوست داشتنی را به تصویر بکشاند (Khoshkhai & Aznab, 2014).

تولید برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران بر اساس مبانی، ارزش‌ها و اهداف تربیت اسلامی و با استفاده از توانمندی‌های بومی و ملی و بهره برداری از تجربه‌های معتبر و موفق جهانی، در پاسخ به نیازها و مطالبات جامعه پویای ایران اسلامی، الگوی تازه‌ای از برنامه‌های درسی و تربیتی را ارائه می‌دهد و گامی مهم در راستای مستندسازی و کیفیت بخشی نظام تعلیم و تربیت کشور که عبارت است از: توجه به اهداف متعالی تربیتی و نیازهای متنوع فراگیران و جامعه برای پرورش انسان طراز جمهوری اسلامی ایران؛- ترسیم نقشه جامع و کلان محتوایی دستگاه رسمی و عمومی تعلیم و تربیت، به عنوان بخش مهمی از مهندسی فرهنگی کشور؛ نوسازی و بازسازی قالبها، راهبردها و رویکردهای درسی و تربیتی؛ ارائه الگوی منسجم، کارآمد و اثربخش برای تولید برنامه‌ها، مواد، رسانه‌ها و منابع آموزشی و پرورشی، اهدافی است که در تولید و تدوین برنامه درسی ملی کشور مد نظر بوده است " برنامه درسی ملی نقشه برنامه درسی و چارت نظام برنامه ریزی درسی کشور و راهنمایی برای تحقق رساندن اهداف آموزش و پرورش " است (Tairi et al., 2015). الگوی هدف گذاری برنامه درسی، چارچوب مفهومی

منسجم و یکپارچه‌ای است که در تدوین اهداف در سطوح مختلف، راهنمای عمل برنامه ریزان و مجریان قرار می‌گیرد و شامل پنج عنصر: تفکر و تعقل، ایمان، علم، عمل، اخلاق در چهار عرصه ارتباط متری با خود، خدا، خلق و خلقت است که این ارتباطات در زیر و ظل ارتباط با خدا تعریف و تبیین می‌شود (Mirmoradi, 2017). در سطح آموزش و پرورش، تدوین «برنامه درسی ملی» (۱۳۸۹-۱۳۸۴) را می‌توان مورد توجه قرار داد. مهمترین سند حوزه برنامه درسی کشور و به تعبیر دست اندرکاران آن، قانون اساسی برنامه درسی است در این برنامه درسی، به ویژه در نگاشت سوم آن (۱۳۸۸)، به نیازهای توسعه‌ای کشور توجه خاصی شده است (Rahmanpour et al., 2014). کار تدوین و تولید سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران در اسفندماه ۱۳۸۴، در کوششی موازی با تدوین سند تحول بنیادین نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی که از همان سال‌ها زمینه تدوینش فراهم شده بود، با تشکیل دبیرخانه آغاز شد. با تصویب تشکیل کمیسیون راهبری تولید و تدوین برنامه درسی ملی در هفتصد و چهل و پنجمین جلسه شورای عالی آموزش و پرورش در ۱۳۸۶/۲/۴ و ابلاغ آن با تأیید رئیس جمهوری به عنوان رئیس شورای عالی آموزش و پرورش در اواخر خرداد ۱۳۸۶، تولید برنامه درسی ملی وارد فازی جدید از تدوین و تشکیل کمیته‌های هفتگانه تخصصی شد و نخستین نگاشت برنامه درسی ملی در بهمن ماه ۱۳۸۷ تدوین و برای اعتباربخشی در اختیار مقامات استانی و کارشناسان حوزه‌های ستادی و استان‌ها قرار داده شد. دومین نگاشت سند در ۲۵ اسفند ۱۳۸۷ و چهارمین نگاشت سند برنامه درسی ملی در بهمن ماه ۱۳۸۹ و پنجمین نگاشت برنامه درسی ملی که نتیجه آخرین اصلاحات کارگروه تلفیق بر اساس نتایج اعتبارسنجی، اسناد مصوب بالادستی تا دیماه سال ۱۳۹۰ است، در بهمن ماه ۱۳۹۰ برای عرضه به شورای عالی آموزش و پرورش و سایر مراجع ذیصلاح آماده شد و سیر بررسی و سپس تصویب را در شورای مذکور در پانزده جلسه طی کرد. سرانجام مجموعه‌ای خلاصه شده از نگاشت پنجم برنامه درسی ملی به عنوان مصوبه برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران در پایان اسفندماه ۱۳۹۱ پس از تأیید و تصویب شورای عالی آموزش و پرورش جمعاً در ۶۸ صفحه منتشر شد (Salsabili, 2015).

برنامه درسی ملی عبارتی است که در ادبیات برنامه ریزی درسی مورد استفاده و کاربرد قرار می‌گیرد. در اغلب کشورهای که دارای برنامه درسی ملی هستند، مراد از آن برنامه‌های درسی‌ای است که در کل کشور و در سطح ملی اجرا می‌گردد و جنبه استانی یا محلی ندارد. چاتر (۱۹۷۵) بیان می‌کند که برنامه درسی ملی، تحولات اساسی در نظام برنامه ریزی درسی و کتاب‌های آموزشی ایجاد می‌کند و اساسی‌ترین گام برای ارتقای کیفیت محتوای آموزش و پرورش است. مطابق با تعاریف نگاشت پنجم سند برنامه درسی ملی "سند برنامه درسی ملی" سندی است که به منزله نقشه کلان برنامه‌های درسی و محتوای آموزشی تلقی می‌شود و همه برنامه‌ها و محتواها باید خود را بر مفاد آن منطبق سازند همچنین برنامه درسی ملی سندی است که نقشه کلان برنامه درسی و چارچوب نظام برنامه ریزی درسی کشور را به منظور تحقق اهداف آموزش و پرورش نظام جمهوری اسلامی ایران تعیین و تبیین می‌نماید ("National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012). به تعبیر کانلی (۲۰۰۳) برنامه درسی ملی نقشه‌ای است که قصد دارد روشهای تعلیم و تربیت کشورها را اصلاح نماید و آن را مبتنی بر استانداردهای جهانی نمایند، این استانداردها هم جهانی است و با ورود به هر کشوری تابعی از ویژگی‌ها و بایدها و نبایدهای آن می‌شود. بنابراین در کشور ما نیز این استانداردها هم می‌تواند نشانه‌ای از استانداردهای جهانی داشته باشد و هم متکی به ارزش‌ها و فرهنگ اسلامی/ایران باشد. استانداردهای مشخص شده باید در اختیار برنامه ریزان درسی قرار گیرد تا برنامه ریزان بتوانند بر اساس آن‌ها و در قالب چارچوب‌های مذکور، برنامه‌های درسی ملی در هر کشور را تدوین و ارائه کنند. طرح تدوین برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران یکی از راهبردی‌ترین طرحهای وزارت آموزش و پرورش است و در آن مبانی نظری برنامه‌های درسی محور کار قرار دارد. این طرح از اسفند ماه ۱۳۸۴ با تشکیل دبیرخانه طرح آغاز شد. نخستین نگاشت برنامه درسی ملی در بهمن ماه ۱۳۸۷ تدوین و برای اظهار نظر در اختیار صاحب‌نظران و کارشناسان حوزه‌های استانی و ستادی قرار گرفت.

آخرین اصلاحات کارگروه تلفیق تا بهمن ۱۳۸۹ است که تحویل به شورای آموزش عالی آموزش و پرورش و سایر مراجع ذیصلاح آماده شده است. این سند از سال ۱۳۹۰ به اجرا در آمده و کتاب‌های درسی کشور بر مبنای این برنامه تدوین شده است. اساس تولید برنامه درسی ملی ایران، برپایه مبانی، ارزش‌ها و اهداف تربیت اسلامی و با استفاده از توانمندیهای بومی و بهره برداری از تجربه‌های معتبر و موفق جهانی، در تعامل و پاسخ به نیازها و مطالبات جامعه پویای ایران اسلامی، الگوی تازه‌ای از برنامه‌های درسی و تربیتی را ارائه می‌دهد و گامی مهم در راستای مستند سازی و کیفیت بخشی از نظام تعلیم و تربیت کشور است. در تدوین این سند هشت کمیته تخصصی با حضور و مشارکت فعال بیش از ۶۰ نفر از صاحب‌نظران و کارشناسان در زمینه تولید بخشهای مختلف برنامه درسی ملی فعالیت داشته‌اند، این کمیته‌ها شامل مبانی و اصول حاکم بر رویکرد برنامه درسی ملی، محتوای آموزشی و پرورشی، ساختار و مقاطع تحصیلی، اختیارات و میزان تمرکز و عدم تمرکز در لایه‌ها و سطوح مختلف، ارزشیابی و پیشرفت‌های تحصیلی، مواد و رسانه‌های آموزشی و ارزشیابی برنامه درسی ملی و لوازم اجرایی و کمیته ویژه فنی و حرفه‌ای و کاردانش است. سند برنامه درسی ملی با اهدافی چون توجه به اهداف متعالی تربیتی و نیازهای متنوع فراگیران و جامعه برای پرورش انسان طراز جمهوری اسلامی ایران، ترسیم نقشه جامعه و کلان محتوایی دستگاه رسمی و عمومی تعلیم و تربیت به عنوان بخش مهمی از مهندسی فرهنگی کشور، نوسازی و بازسازی قالبها، راهبردها و رویکردهای درسی و تربیتی تدوین گشته است (["National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education, 2012](#)). همچنین هدف از تدوین این سند، تعیین رویکرد و اهداف برنامه درسی در سطح نظام آموزشی، تعیین منطق، جهت‌گیری‌ها و ابعاد هر یک از حوزه‌های یادگیری، تعیین اصول و فرآیند اجرای برنامه درسی و تبیین نظام برنامه ریزی درسی کشور از اهداف این برنامه است. در کشور ما از حیث سراسری بودن برنامه‌های درسی و یکسانی آن در تمام استان‌ها می‌توان گفت که برنامه‌های درسی کنونی هم نوعی برنامه درسی ملی هستند اما کارکرد سند برنامه درسی ملی که اخیراً تدوین شده، وحدت و انسجام بخشیدن به تمام اجزای برنامه‌ها و نوسازی و بازسازی برنامه‌های درسی و تربیتی مبتنی بر فلسفه تعلیم و تربیت در نظام جمهوری اسلامی و قانونمند کردن امور برنامه ریزی درسی است (Abdul Alizadeh Fard, 2013).

رویکرد برنامه‌های درسی و تربیتی « فطرت گرایی توحیدی » است. اتخاذ این رویکرد به معنای زمینه سازی لازم جهت شکوفایی فطرت الهی دانش آموزان از طریق درک و اصلاح مداوم موقعیت آنان به منظور دستیابی به مراتبی از حیات طیبه است. در هدف گذاری برنامه‌های درسی و تربیتی، شکوفایی فطرت و دستیابی به شئون مختلف حیات طیبه، جامعیت، یکپارچگی و توجه متوازن به ساحت‌های شش گانه تعلیم و تربیت مبنا قرار گرفته است (["National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education, 2012](#)).

شایستگی‌های پایه مورد نظر برنامه درسی ملی

اخلاق:

۱- رعایت تقوی الهی در تمام شئون زندگی فردی و اجتماعی؛ ۲- متعهد به ارزش‌های اخلاقی از جمله: صدق، صبر، احسان و رأفت، حسن خلق، حیا، شجاعت، خویش‌داری، قدر شناسی، رضا، عدالت، قناعت، نوع دوستی و تکریم والدین و معلم در شئون و مناسبات فردی و اجتماعی؛ ۳- ارزش قائل شدن برای کار و معاش حلال و داشتن روحیه تلاش مستمر؛ ۴- ارزشمند دانستن عالم، علم آموزی و یادگیری مادام العمر؛ ۵- تقدم بخشیدن منافع ملی بر گروهی و منافع جمعی بر فردی؛ ۶- ارزش قائل شدن برای مخلوقات هستی و محیط زیست؛ ۷- التزام به اصول و ارزش‌های اخلاقی در استفاده از علوم و فناوری‌های نوین.

الف) اخلاق: در حد شناخت مسائل و موضوعات اصلی اخلاقی و التزام به آن که در تکوین شخصیت انسان نقش محوری دارند و با توجه به مسئله‌ها و چالش‌های اخلاقی روز؛ یعنی حکمت عملی که درباره بهترین رفتار انسان برای رسیدن به سعادت و کمال (بایدها و نبایدها) است موضوع این بخش از محتوا می‌باشد.

زندگی توحیدی نیازمند درک سنت‌های الهی، مطالعه محیط طبیعی و انسانی (سیر در آفاق و انفس)، احساس همدلی، نوع دوستی و احترام نسبت به دیگران و کنترل هیجانات و احساسات به هنگام قرار گرفتن در موقعیتهای واقعی و چالش برانگیز (خانوادگی، اجتماعی، بین المللی) است.

در فرآیند تولید و اجرای برنامه‌های درسی و تربیتی موارد زیر مورد نظر است:

- تأثیر کامل التزام به ارزش‌ها، تابع هم حسن فعلی و هم حسن فاعلی است؛

سلسله مراتب ارزش‌ها با غایت زندگی (حیات طیبه) ارتباط دارند؛ دستیابی به حیات طیبه تنها بر اساس انتخاب و التزام آزادانه و آگاهانه به نظام معیار که ارزش‌های مقبول دین حق است، امکان پذیر می‌باشد؛ تحقق حیات طیبه به گونه‌های یکپارچه، همه ابعاد فردی و جمعی زندگی انسان از جمله رعایت توازن و اعتدال را در همه ابعاد شامل می‌شود؛ اهم مصادیق ارزش‌ها.

ب) ارزش‌های مرتبط با خدا توحید، قرب الی الله، عبودیت و حیات طیبه در رأس همه ارزش‌هاست و مصداق حقیقی غایت زندگی انسان است؛ محورهای اساسی ارزش‌ها در پنج عنصر تفکر، تعقل و حکمت/ ایمان و باور به مبدأ و معاد/ علم، معرفت و بصیرت/ کار مفید، مجاهدت و عمل صالح/ اخلاق کریمه و فضائل نفسانی خلاصه می‌شود و در این بین، عناصر تفکر و تعقل و ایمان به مبدأ و معاد، نقش بنیادی دارند؛ - انس و التزام عملی به قرآن کریم، دوستی عترت و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام خاصه حضرت مهدی (عج) و اطاعت از آن بزرگواران از مهمترین ارزش‌ها و راه‌های نیل به حیات طیبه است؛ - تویی و تبری، امر به معروف و نهی از منکر از جمله راه‌های مهم در جهت نیل به حیات طیبه است؛ توجه به ارزش‌های الهی در ارتباط با خدا تعیین کننده هویت ارزشی انسان است؛- عبادت آگاهانه و پرستش عاشقانه خداوند متعال، نقش اساسی در رشد و تعالی انسان دارد (Nouri et al., 2017).

نوری، احمدوند و غفاری (۱۳۹۷)، [۹] در راستای تحلیل محتوای کتابهای درسی هدیه‌های آسمان پایه دوم تا ششم دوره ابتدایی و میزان انطباق آن‌ها با شایستگی‌های پایه سند برنامه درسی ملی، به این نتیجه دست یافته اند که مؤلفه‌های علم، ایمان، تعقل، عمل و اخلاق به ترتیب ۲/۰۶، ۲۰/۸۵، ۲۲/۱۴ و ۷/۵۳ درصد فراوانی را داشته اند. در این کتابها بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه عمل (۰،۴۰) و کمترین مربوط به مؤلفه اخلاق (۰،۴۸) به دست آمده است. فراوانی و اثربخشی مؤلفه اخلاق کمتر از حد انتظار بود. با عنایت به رویکردهای مطرح شده در سند برنامه درسی ملی، مبنی بر اینکه انتخاب و سازماندهی محتوا باید به گونه‌ای باشد که کتاب‌های تالیف شده در عرصه علم، عمل و اخلاق به صورت یکپارچه و به هم پیوسته ارائه شوند تا زمینه کسب معرفت و شکل‌گیری دو صلاحیت مبنایی یعنی تعقل و ایمان را فراهم کنند.

خوشخویی و ازنب (۱۳۹۴) در راستای بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های تفکر فلسفی در سند برنامه درسی ملی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، نتایج حاکی از توجه نسبی سند اما نامتوازن و ناهماهنگ به مؤلفه‌های تفکر فلسفی است. مؤلفه «علاقه به ارزش‌های انسانی» ۵۲ واحد معادل ۰،۱۹ و ضریب اهمیت ۰،۲۰۲ بوده است (Khoshkhai & Aznab, 2014).

محمدزاده و فروغی ابری (۱۳۹۶) در راستای بررسی مبانی تربیتی حیات طیبه در سند چشم‌انداز تحول (سند ملی برنامه درسی) با دید انتقادی، یافته‌های پژوهش بیانگر این بود که در پنج بخش مبانی فلسفی سند چشم‌انداز تحول سند ملی برنامه درسی با توجه به مبانی تربیتی حیات طیبه از ۲۸ مورد غفلت شده است (Mohammadzadeh et al., 2016).

عبدالعلی زاده فرد (۱۳۹۲) در راستای تحلیل و ارزیابی عناصر چهارگانه و رویکرد کلان حاکم بر سند برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران بر اساس نظر متخصصان، نتایج پژوهش نشان داد مهمترین و اصلی‌ترین اشکال بنیادی که کلیت سند برنامه درسی ملی را آسیب پذیر نموده و وضعیت مطلوب آن را به مخاطره می‌اندازد "عدم تبیین نظریه هنجاری فطرت‌گرایی توحیدی" می‌باشید. لذا با توجه به نتایج پژوهش می‌توان نتیجه گرفت بازاندیشی جدی جهت تبیین ماهیت فطرت‌گرایی توحیدی، برقراری سازگاری درونی سند و بهره‌گیری از متخصصان به ویژه متخصصان حوزه دین و دین‌شناسی می‌تواند تا حد چشمگیری موجب چرخش سند برنامه درسی ملی به سمت وضعیت مطلوب گردد (Abdul Alizadeh Fard, 2013).

بدین ترتیب با توجه به محوریت اخلاق در زندگی انسان‌ها بویژه اهمیت آن در عرصه تعلیم و تربیت و روزنه اخلاق الهی در مقام سرچشمه این هدف، لزوم توجه و اجرای خداشناسی اخلاقی در برنامه درسی ملی، وضوح این پژوهش را نشان می‌دهد، پرورش خُلق و خوبی که ابتدا با شناخت خدا آغاز می‌شود و در نهایت به ایمان و عمل به اخلاق الهی، در نهاد دانش‌آموزان، سرشته می‌شود، مورد نظر است. در این مطالعه محقق مفاهیم خداشناسی اخلاقی را در برنامه درسی ملی با سندیت قرآن کریم و فلسفه اسلامی، مورد تحلیل و تبیین قرار می‌دهد تا به عالی‌ترین مفهوم اخلاقی که حیات طیبه است نائل گردد.

روش شناسی

برای تحقق اهداف پژوهش، از روش اسنادی-تحلیلی به شرح زیر استفاده شده است:

۱. سندکاوی و کدگذاری سند برنامه درسی ملی با مطالعه عمیق تک تک جمله‌های آن من باب خداشناسی اخلاقی - قرآنی-اسلامی.
۲. شناسایی، گردآوری، تحلیل محتوا و کدگذاری مبانی نظری حوزه خداشناسی اخلاقی به طور اعم و مفهوم خداشناختی و خداباوری و اخلاق خدایی از نگاه قرآن کریم و اسلام ناب محمدی (ص) به طور اخص.
۳. با هم‌نگری کدهای به دست آمده از گام‌های قبلی.
۴. طبقه‌بندی مفاهیم بدست آمده.
۵. گزینش سنگ شالوده‌های خداشناسی اخلاقی.
۶. طراحی مدل مفهومی بر بنیاد عالی‌ترین مفاهیم خداشناسی اخلاقی جهت آگاهی و مهارت‌آموزی به دانش‌آموزان و رعایت اخلاق الهی در همه مراحل زندگی.
۷. جامعه مورد مطالعه، برنامه درسی ملی، قرآن کریم و مکتب اسلام و فیلسوفان غربی است و نمونه انتخاب شده از این جامعه وسیع، مفهوم خداشناسی اخلاقی از مفاهیم کلی این جامعه است.

یافته‌ها

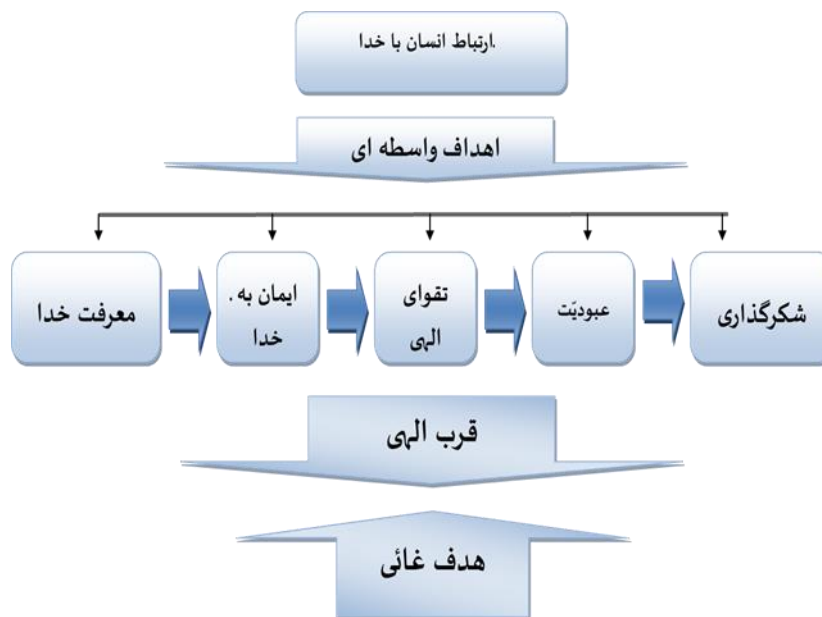
در این نوشتار سعی شده است با مطالعه تحلیلی-نظری، مفاهیم اصلی خداشناسی اخلاقی در چهارچوب، علم، ایمان و عمل، در مسیر نیل به اخلاق الهی در برنامه درسی ملی، تبیین شود. عملی اخلاقی که مزین به اخلاق الهی باشد نیاز به بالا رفتن از پله‌های علم و ایمان دارد، ایمانی که رنگ شناخت خالق بگیرد و شناختی که با رنگ ایمان، هر لحظه غنی‌تر و کامل‌تر شود و در نهایت انسان را ترغیب کند که

پوششی از خُلق و خوی الهی به تن کند و قامت راست کند و الگوی صداقت در پیش بگیرد و گام به گام در مسیر قرب الهی در بستر انسان ساز حیات طیبه که بالاترین مرتبه اخلاق است، به بلندای اخلاق صعود کند.

بدین ترتیب در این مقاله ابتدا کوشش بر آن شده است که یافته‌های خداشناسی و اخلاق از منظر قرآن کریم، احادیث، فلسفه اسلام و فیلسوفان غربی، به صورت اشکال و منطقی ارائه گردد و سپس بر اساس آن، مفاهیم خداشناسی اخلاقی در برنامه درسی ملی مورد تحلیل و تبیین قرار گیرد.

شکل ۱

خداشناسی اخلاقی از منظر اسلام (Arafi, 2016)

ارتباط انسان با خدا در مکتب اسلام

اسلام می‌کوشد که انسان‌هایی به بار آورد تا خدا را بشناسند؛ و از اوامر او که بوسیله پیامبر ابلاغ شده اند اطاعت کنند و بدانند که روز رستاخیز و جزایی وجود دارد که به اعمال انسان رسیدگی خواهد شد. اسلام، امکان و لزوم رابطه مستقیم و بی واسطه بین خدا و انسان را نخستین شعار خود قرار داد و گفت: ((رستگاری بشر فقط در این است که یک خدا را بپذیرد و هم او را پرستد و از پرستش غیر او، هر کس و در هر مقامی باشد، به کلی بپرهیزد و بدین ترتیب عبارت کوتاه « قُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَفْلِحُوا »، نشانه بُعد اول اسلام یعنی توحید گردید و بیان اعتقاد به آن، نخستین گام تسلیم در برابر خدا یا اسلام شد.)) و نیز فرمود: ((ما از رگ گردن به بشر نزدیک‌تریم.)) ((نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ)) (آیه ۱۶، سوره ق) و در جای دیگر فرمود: ((ای پیغمبر وقتی مردم درباره رابطه من با خودشان می‌پرسند به ایشان بگو که من از هر کس به ایشان نزدیک‌ترم و دعوت آنان را اجابت می‌کنم به شرط اینکه از من اطاعت کنند و به من ایمان آورند.)) ((وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَاتِّبِعْ قَرِيبٌ أَجِيبْ دَعْوَةَ الدَّاعِي إِذَا دَعَانِي، فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَالْيُؤْمِنُوا بِي...)) (آیه ۱۸۱، سوره بقره) محورهای کلی اهداف تربیتی در رابطه با خداوند: در معرفت خدا، ایمان به او، تقوای الهی، عبودیت و احساس تکلیف و شکرگزاری خلاصه می‌شود. - معرفت خدا. این هدف، کلید نیل به هدف نهایی است. شناخت هر چه بیشتر خدا، نقش مهمی در قرب به او دارد. تخلق به اخلاق الهی، کسب ایمان و تقوی، توکل به او همه در گرو شناخت

هرچه کامل‌تر اوست. هرچه شناخت وسیع‌تر و عمیق‌تر گردد، زمینه ارتباط مستحکم‌تر می‌شود. در اهمیت معرفت خدا، روایات متعدد دلالت بر مهم بودن این مسئله دارد. حضرت علی (ع) می‌فرماید: ((أَوَّلُ الدِّينِ مَعْرِفَةُ))، (معرفت خدا سرآغاز تدین است). معرفت در این مقام یا حصولی است یا حضوری. - معرفت حصولی. این معرفت عقلی و تجربی (حسی) است و احتمال خطا نیز در آن وجود دارد که با رعایت شرایط انسانی از خطا مصون می‌ماند. آگاهی از صفات الهی و نقش خدا در حیات به طور کلی و حیات انسانی به طور جزئی و حل مسائل نظری و مشکلات اعتقادی‌ای که کم و بیش در زندگی برای انسان پیش می‌آید همه و همه زمینه‌ای را فراهم می‌کنند که انسان می‌تواند با طیب خاطر به اعمال و وظایف دینی خود بپردازد. - معرفت حضوری. این نوع شناخت خداوند، در فطرت آدمی ریشه دارد و با ابعاد عاطفی و درونی او عجین شده است. شناخت حضوری خداوند سازنده شخصیت انسان است و نظام رفتاری و منش و سلوک او را تعیین می‌کند. این معرفت، علمی است که سهو و خطا در آن راه ندارد و تنها مرحله‌ای است که مستقیماً فرد را به هدف نهایی می‌ساند. تمام اهداف واسطه‌ای در خدمت این هدف والا قرار گرفته اند تا با درک حضوری خداوند، از غیر او رویگردان شویم. - ایمان. ایمان مفهومی است که حکایت از اعتقاد و باور درونی دارد. ایمان دارای دو رکن اساسی یعنی، التزام قلبی و ظهور عملی است. اگر عملی بدون التزام قلبی و باور به حقانیت آن از فرد صادر شود نشانه ایمان او نیست و همچنین در صورتی که التزام قلبی مجال بروز پیدا نکند و در مقام عمل ظاهر نگردد بیان نقصان و کاستی در ایمان است. تمام مراتب ایمان در یک امر مشترک هستند و آن آستانه ایمان یعنی عمل به مقتضای مشترک بین مراتب مختلف ایمان است. از نظر اسلام هدف، کسب ایمان است نه علم صرف، چرا که علم از لوازم ایمان کامل است، اما ایمان از لوازم منطقی علم نیست. (چرا که علم به دنبال واقعیت‌ها است و امری ارزشی و اعتقادی نیست). در قرآن ایمان به خدا و پیامبر (ص) از اهداف بعثت ذکر شده است: ((و ما لکم لا تؤمنون بالله و الرسول یدعوکم لتؤمنوا بریکم و قداخذ میثاقکم ان کنتم مؤمنین. (و شما را چه شده که به خدا ایمان نمی‌آورید و [حال آنکه] پیامبر [خدا] شما را دعوت می‌کند تا به پروردگارتان ایمان آورید و اگر مؤمن باشید، بی شک [خدا] از شما پیمان گرفته است). لکن الراسخون فی العلم منهم و المومنون یؤمنون بما انزل الیک و ما انزل من قبلک... (لیکن راسخان آنان در دانش و مؤمنان، به آنچه بر تو نازل شده و به آنچه پیش از تو نازل گردیده، ایمان دارند).

هر امری که ایمان به آن تعلق می‌گیرد همان اصل و اساس است و در ایمان به خدا، اوست که اصل و نهایت است. ایمان، هدفی واسطه‌ای است و با مراتب رو به کمال، خود انسان را به هدف غایی رهنمون می‌سازد (Arafi, 2016).

آثار تربیتی ایمان همان نقش ایمان در نیل به هدف نهایی، یعنی خداوند تعالی است. از جمله این آثار: آرامش و انبساط خاطر. در اسلام ایمان، عاملی است که علاوه بر فعال کردن انسان، قادر است او را در برابر هجوم مشکلات روحی و روانی حفظ و معضلات اجتماعی و فردی او را حل کند. هو الذی انزل السکینه فی قلوب المومنین لیزداد وایمانا مع ایمانهم (اوست آن کسی که در دل‌های مومنان آرامش را فرو فرستاد تا ایمانی بر ایمان خود بیافزایند). نشاط و انبساط خاطر، خوشبینی، امیدواری و لذات معنوی که لازمه آرامش روحی است در پرتو ایمان مذهبی قابل احراز است. - دوری از گناه. مؤمن باید از انجام اعمال ناشایست به دور باشد در غیر این صورت مؤمن نیست. او تا زمانی که به زیور ایمان آراسته است از انحراف در امان می‌ماند؛ اما همین که به گناه آلوده شد از مسیر منحرف شده و سقوط می‌کند و در این حالت خالی از ایمان است. یکی از ارکان ایمان، عمل به معتقدات قلبی است. انسان اگر به آنچه علم دارد، عمل نکند، ماهیت آن را درک نکرده است و نسبت به آن ایمان ندارد. روح و جوهره ایمان به خدا، احتراز از معاصی است؛ چرا که انسان اگر بخداهد به هدف نهایی برسد باید از مراحل عبور کند که او را آماده قُرب به خدا می‌کند و ایمان یکی از مراحل واسطه است که این مهم را به عهده دارد. - نقش ایمان در زندگی اجتماعی. اگر آحاد مردم به راستی از ایمان الهی برخوردار باشند، جامعه‌ای پاک و دور از هرگونه تشّت و انحراف و سالم خواهند داشت. در جامعه‌ای سالم که دارای افرادی با ایمان الهی است، افراد، قوانین، حقوق و حدود یکدیگر را محترم می‌شمارند و عدالت را رعایت می‌کنند. - تقوا. تقوا یعنی

خود را محفوظ نگه داشتن و خودداری کردن است. لازمهٔ حفظ و صیانت خود از چیزی، ترس و وحشت از خود آن چیز یا از نتایج مترتب بر آن است. مثلاً اگر گفته می‌شود ((اتَّقُوا النَّارَ)) معنایش این است که خود را از گزند آتش و عذاب الهی حفظ کنین و به معنای مجازی یعنی از آتش بترسید؛ و وقتی گفته می‌شود ((اتَّقُوا اللَّهَ)) یعنی در محدودهٔ محفوظ الهی قرار گیرید و اگر به معنای مجازی ترس از خدا به کار برده شود، نه به این معناست که از خدا بترسید، بلکه یعنی از مجازات و کیفر خروج از حدود الهی، بترسید. به این معنا، مؤمن دائماً باید از طغیان نفس اماره و تمایلات سرکش خود بترسد تا زمام عقل و ایمان از کف ندهد و همواره به مدد الهی اطمینان داشته باشد (Arafi, 2016).

تقوا دو نوع است: -صیانت منفی: اینکه انسان سعی کند از زمینه‌ها و شرایط گناه دوری کند. -صیانت روحی: اینکه انسان چنان حالت مصونیت از گناه را در خود مستحکم کرده است که حتی اگر در وضعیت و ورطهٔ گناه هم وارد شود، بتواند خود را حفظ کند. از نظر تربیتی به کارگیری هر دو نوع الگو در کنار یکدیگر کارسازتر است. -تقوا یک هدف واسطه‌ای. تقوا یک مرحله‌ای از رشد دینی و الهی است. آیات و روایات فراوانی، تقوا را به عنوان هدف و مقصود رفتارها و فعالیت‌های دینی معرفی کرده‌اند و این امر نشانگر هدف بودن تقوا و مطلوبیت آن است. -تفاوت تقوا با ایمان. تقوا یکی از اهداف واسطه‌ای است که در مقام انتزاع می‌توان تقوا را مرحله‌ای بالاتر از ایمان در سلسله مراحل قُرب و نزدیکی به خدا دانست. تقوا یک حالت روحی است که نیت، افعال و کردار انسان و به طور کلی شخصیت آدمی را تحت الشعاع خود قرار می‌دهد. گرچه تقوا دارای مراتب و مراحل است، اما ویژگی مشترک تمام مراحل آن این است که زمام شخصیت و رفتار انسان به دست ملکات و صفاتی است که دائماً او را از خطا حفظ می‌کنند و از لغزش مصون نگه می‌دارند. در روایات نیز به تبع قرآن، تقوا به عنوان بهترین لباس، حصن و سنگر مؤمن، ریسمان محکم، کلید صالح و رستگاری، سازنده دین و ستون تدین شناخته شده است. اگر ما بخواهیم به مدارج بالای قرب خداوند دست یابیم، ناچاریم بعد از ایمان به خدا و آنچه پیامبر آورده است، برای انجام تک تک اوامر الهی و رویگردانی، به آیات فراوانی بر می‌خوریم که برای دستیابی به مراحل و مراتب دیگر، تقوا را پیشنهاد می‌کند. دستیابی به مقام شکر، قرار گرفتن در معرض رحمت الهی، کسب برکات از آسمان و زمین، نیل به اجر عظیم و همراهی خدا، احاطه بر مسائل با روشن بینی خاص و کسب موفقیت در مواضع مختلف از برکات اهداف تقوای الهی است. البته تقوا از اهداف واسطه‌ای است و اصل و محور خدا است. -آثار تربیتی تقوا. یکی از آثار مهم تربیتی تقوا، روشن بینی است. منظور از روشن بینی، نوعی احاطه بر روند حرکت زندگی در پرتو نور الهی است. انسان متقی کسی است که مقهور حوادث و جریانات زندگی نیست و در صحنهٔ حیات خود، فعالانه دست به گزینش و انتخاب می‌زند. تقوا صفتی است که بوسیله آن می‌توان راه راست را از مسیر انحرافی تشخیص داد و با روشن بینی حاصل از آن به هدف نهایی یعنی قرب الهی رسید. نقش تقوا در حیات فکری انسان‌ها، متضمن آگاهی از عظمت خدا و دستیابی به اسرار خلقت است. متقین کسانی هستند که همواره تحت عنایت و هدایت خدا قرار دارند و در شناخت و عمل به مسائل شرعی از تعالیم الهی بهره می‌جویند (Arafi, 2016).

موفقیت در برابر مشکلات: یکی دیگر از آثار تربیتی تقوا رهایی از مشکلات و سختی هاست. در منطق قرآن، انسان متقی از سوی خدا به نیروی دفاعی خاصی مجهز می‌شود که چه از حیث روانی و درونی و چه از حیث خارجی قدرت فائق آمدن بر مشکلات را به او می‌دهد. انسان متقی، هنگام برخورد با مشکلات چون به قدرت الهی امیدوار است از تحمل و صبر ویژه‌ای برخوردار است که دیگران از آن محروم هستند. یکی دیگر از مهمترین ثمرات این اثر تربیتی، پرورش نیروی مقاومت در انسان است که نوعی خویشتن داری در او بوجود می‌آورد. این انسان متقی است که می‌تواند عواقب امور را با بینش الهی مورد تحلیل قرار داده؛ راه درست را از راه باطل تشخیص دهد و در مقام عمل، اوست که می‌تواند به دلیل داشتن قدرت ایمانی و اعتقادی با تمام مشقات و نابسامانی‌های درونی و بیرونی دست و پنجه نرم کند و به هدف خود نایل شود. بنابراین، خویشتن داری دینی تنها در سایهٔ تقوای الهی به دست می‌آید و هیچ عاملی نمی‌تواند این روحیه را در انسان بوجود آورد. -حفظ و صیانت نفس از سرکشی و عصیان. یکی دیگر از آثار بارز تقوا حفظ خود از معاصی است. اگرچه روشن بینی حاصل از این صفت الهی انسان

را از ضلالت و گمراهی آگاه می‌سازد؛ اما نقش تقوا صرفاً آگاهی دادن نیست و فراتر از علم و آگاهی، گرایش عملی نیز مد نظر است. منظور نخست از این اثر تربیتی، نقش فعال تقوا در حیات انسانی است. در بینش اسلامی، انسان متقی تمایل درونی و باطنی به خدا دارد و نیرویی به طور خودکار جهت او را به سوی خدا تنظیم کرده، از انحراف در مسیر زندگی نجات می‌دهد. در دیدگاه قرآن هیچ توشه‌ای برای طی مسیر پر نشیب و فراز زندگی بهتر از تقوای الهی نیست (Arafi, 2016).

عبادت. یکی دیگر از اهداف واسطه‌ای که در ارتباط با خدا مطرح می‌شود عبادت است که دربرگیرنده مرحله‌ای از مراحل خاص صعود به سوی خداوند است. منظور از عبادت به معنای خاص، برقراری نوعی ارتباط مستقیم با خداست که نفس ارتباط، مهمترین مشخصه آن است. عبادت دو نوع است: عبادت لفظی. بیان یک سلسله جمله‌ها و ذکرها مانند قرائت حمد و سوره در نماز یا خواندن دعا. عبادت عملی. انسان، عمل خود را صرفاً برای اظهار خضوع انجام می‌دهد و احساسات خود را از طریق انجام اعمالی خاص ابراز می‌دارد. توجه به این نکته ضروری است که اگرچه روح عبادت با تکرار الفاظ و انجام اعمالی خاص در انسان بوجود می‌آید، اما صرف این اعمال برای تحصیل حقیقت عبادت یعنی پرورش روح عبودیت کافی نیست و اگر عبادت (لفظی و عملی) از توجه و اخلاص خالی باشد تاثیر چندانی در پرورش روحیه عبودیت نخواهد داشت. این روحیه در صورتی قابل تحصیل است که اعمال ظاهری همراه با توجه قلبی و اخلاص درونی باشد. عبادت یک هدف واسطه‌ای. مقصود از هدف بودن عبادت، کسب و پرورش روحیه عبودیت به گونه‌ای است که انسان همواره نسبت به خدا حالتی خاضعانه و خاشعانه داشته باشد و قلباً احاطه او را به اعمال، رفتار و نیات خود بپذیرد. برخی از آیات قرآن تصریح می‌کنند که اساس خلقت انسان بر عبادت خدا پایه ریزی شده است و اگر او عبادت و پرستش خدا را محور قرار ندهد به هدف خلقت خود دست نیافته است. برخی دیگر از آیات هدف از بعثت انبیا را دستیابی به عبادت الهی دانسته، بر این هدف تأکید می‌کنند. آنچه از آیات استنباط می‌شود همان عبادت به معنای خاص است، یعنی انسان به مقام عبودیت و پرستش الهی نایل گردد و خضوع و خشوع در برابر او را وجهه همت خود قرار دهد. ارتباط عبادت با هدف نهایی. عبادت مرکبی است برای تقرب به حق و تکامل واقعی بشر و یکی از وسایلی است که اسلام برای هدایت، تکامل و تربیت روحی و اخلاقی انسان انتخاب کرده است. آنچه به طور مشخص از دیدگاه اسلام در بیان حقیقت عبادت به عنوان یک هدف واسطه‌ای ترسیم می‌شود این است که انسان‌ها برای تقرب به خدا باید یک سلسله اعمالی را با حضور قلب و آگاهی لازم به عنوان عبادت انجام دهند. این یک هدف کلی است که در نظام تربیتی اسلام باید زمینه‌های تحقق آن را از ابتدای تربیت کودک بوجود آورد تا در سنین بزرگسالی که تکلیف عبادت در قالب نماز، روزه، حج و غیره متوجه انسان می‌شود، عمل به آن همراه با گرایش قلبی بدون هیچ گونه مشقت و سختی باشد. عبادت به عنوان سلسله اعمال و اذکاری که با گرایش قلبی توأم است علاوه بر اینکه با هدف نهایی یعنی قرب خدا ارتباط دارد با دیگر اهداف واسطه‌ای نیز در ارتباط متقابل است. در واقع هرچه انسان عمیقتر به عبادت بپردازد روحیه ایمان، تقوا، شکرگزاری و توکل بیشتر در او پرورش می‌یابد و آماده دریافت معرفت عالی‌تری می‌شود و از طرف دیگر هر چه معرفت او کاملتر گردد و در مراتب ایمان و تقوا بالاتر رود، عبادت او جلوه بیشتری می‌یابد. آثار تربیتی عبادت: -پرهیز از غرور و خودخواهی. رهایی از خود، محور همه مسائل اخلاقی و کلید دستیابی به ارزش‌های والای الهی و انسانی است. به طور مشخص می‌توان اثر تربیتی عبادت را کسب روحیه تواضع و فروتنی در مقابل ارزش‌های الهی و بالمآل خداوند تعالی دانست. انسانی که با یک سری اذکار و اعمال، قلب خود را متوجه معبودی قادر و توانا نموده، دست نیاز به سوی او دراز می‌کند، خود را در میدان ارتباط با قدرت و علم مطلق می‌بیند. بنابراین، اگرچه در برابر خدا خود را ضعیف احساس می‌کند، اما این احساس نقص و کاستی یک طرف سکه ارتباط خاضعانه با اوست و طرف دیگر آن، عزت، توانایی، افتخار و متانت است. رهایی از سردرگمی، مقاومت در برابر خواسته‌های شخصی و حفظ خود در برابر ظلم و عصیان دیگران از نشانه‌های بارز عبادت در حیات فردی و اجتماعی انسان است. در منطق قرآن سرپیچی از عبادت خدا نوعی تکبر

ورزیدن به حساب می‌آید. اثر آخروی این استکبار و غرور، دوری از خدا و سقوط در جهنمی است که از اعمال ناشایست خود شخص ساخته شده است (Arafi, 2016).

رعایت عدالت و حقوق دیگران. یکی دیگر از آثار مهم تربیتی عبادت و پرستش خدا در عدالت و رعایت حقوق دیگران تجلی می‌یابد. عدالت دینی، نقطه‌التقای دنیا و آخرت و ثمره درخت پربرکت عبادت است که با رفع منیت و خودخواهی راه را برای گام برداشتن در اجتماع هموار می‌کند. در پرتو عبادت الهی است که می‌توان پرده غرور و نخوت را کنار زد و به عدالت اجتماعی دست یافت. کارکرد عبادت در رشد اجتماعی انسان به طور خلاصه: ۱. اینکه عبادت الهی، انسان را آماده پذیرش فرمان‌ها و دستورات خدا و اجرای آن در سطح اجتماع می‌کند و این امر سبب نیل به عدالت اجتماعی می‌گردد. ۲. عبادت در انسان روحیه پرهیز از تکبر و خودخواهی را ایجاد می‌کند و تکوین این روحیه در انسان مرهون عبادت است. تواضع، دوری از تکبر و به طور خلاصه خداخواهی حاصل از عبادت، زمینه را برای کاشت بذر عدالت و بهره‌گیری از میوه‌های آن آماده می‌کند؛ بنابراین گرایش به عدالت خواهی در گرو ایجاد و پرورش روحیه عبادت در آحاد افراد است و بدون دخالت عامل عبادت، آتش غرور و نخوت در انسان فرو نمی‌نشیند. ما برخی از عبادتها را به صورت فردی انجام می‌دهیم، اما بسیاری از عبادت‌های دیگر جنبه اجتماعی دارند و رمز اثر بخشی بیشترشان تحقق جمعی آنهاست، مانند نماز جماعت و حج. این نوع عبادتها علاوه بر اینکه روحیه خضوع و خشوع را همچون عبادات فردی در انسان تقویت می‌کند موجب علقه‌های عاطفی بین انسان‌ها و بهبود روابط اجتماعی می‌گردد. دوری از گناه. یکی از ثمرات تربیتی عبادت، دوری از گناه و معصیت است. استمرار ارتباط با خدا در قالب عبادت، موجب می‌شود که انسان پیوسته در انجام اوامر الهی و دوری از معاصی بکوشد. در منطق قرآن مهمترین ذکر و یاد خدا، گرایش قلب به سوی اوست که همواره در درجات مختلف قابل تحصیل است. از نظر قرآن هیچ حدی برای عبادت وجود ندارد، حتی پیامبر نیز مکلف به عبادت خدا تا آخر عمر بود. بنابراین انسان اگر بخواهد چهارچوب زندگی خود را توجه به خدا قرار دهد، چاره‌ای جز طی کردن مراحل گرایش به سوی او ندارد و این امر صرفاً با روش تلقین عبادی قابل احراز است. شیوه تربیتی به کار گرفته شده در عبادت همان تلقین و توجه مداوم است که زمینه پذیرش دستورات الهی و دوری از معاصی را فراهم می‌آورد (Arafi, 2016).

شکرگزاری. شاکر بودن در اسلام از جمله اهداف واسطه‌ای تربیتی به شمار می‌آید. نعماتی که از جانب خدا به ما اعطا شده است بر ما واجب می‌سازد به نحوی در برابر او شاکر باشیم. این حق شناسی به معنای رفع نیاز و احتیاج خداوند نیست، زیرا او هیچ احتیاجی ندارد که با رفع آن سرور و بهجتی یابد یا مشکلی از او رفع شود. بنابراین ماهیت شکرگزاری در برابر خداوند مانند حق شناسی در برابر یک معلم دلسوز است؛ با این تفاوت که تمام منفعت ناشی از رعایت حقوق خدا عاید خود ما می‌گردد و خداوند هیچ نیازی به حق شناسی ما ندارد. بر خلاف حق شناسی در برابر معلم که در نهایت به نوعی رفع نیاز معنوی او را در بردارد. زیرا معلم با ارتقای دانش آموزانش موفقیت خود را نظاره می‌کند. در منطق اسلام، شکر به معنای صرف نعمت در جایی است که در آن رضای منعم یعنی خداوند تعالی است و بیش از آنکه جنبه زبانی داشته باشد جنبه قلبی و عملی دارد. حق شناسی یک مسلمان در برابر خدا در گرو انجام اوامر الهی و پرهیز از معاصی و محارم بوده، محور انواع حق شناسی در گردونه ارتباط ما با خدا، قرب به او و موفقیت در عمل به احکام عبادی است. در منطق قرآن اعطای نعمت به عنوان تفضّل از جانب خداوند تلقی شده است: ان الله لذو فضل علی الناس و لکن اکثرهم لا یشکرون، ((در حقیقت، خدا بر مردم، دارای بخشش است ولی بیشترشان سپاسگزاری نمی‌کنند)) (یونس، ۶۰) ان الله لذو فضل علی الناس و لکن اکثر الناس لا یشکرون، ((آری، خدا بر مردم بسیار صاحب تفضّل است، ولی بیشتر مردم سپاس نمی‌دارند)) (مومن، ۶۱). و من ینقلب علی عقبیه فلن یضر الله شیئاً و سیجزی الله الشکرین، ((و هر کس از عقیده خود باز گردد، هرگز هیچ زبانی به خدا نمی‌رساند و به زودی خداوند سپاسگزاران را پاداش می‌دهد (آل عمران، ۱۴۴)). اصول حاکم بر شکرگزاری در قرآن - برگشت منفعت حق شناسی به انسان. حق شناسی خود تفضلی است از جانب خدا که امکان تعالی و رشد و دستیابی

به قرب الهی را برای انسان فراهم می‌کند. - ازدیاد نعمت به سبب شکر. این اصل که اساسی انگیزشی دارد، پاداشی است از جانب خداوند برای انسان حق شناس. فردی که در انجام اوامر و پرهیز از معاصی می‌کوشد و از نعمات الهی آنچنان که خدا می‌خواهد استفاده می‌کند، همواره از درون منتظر دریافت پاداشی از سوی خداوند است. این پاداش می‌تواند به صورت کیفی یا کمی، مادی و معنوی، باشد. انسان با بهره‌گیری از نعمات جدید، شکر آن را به جا می‌آورد و این امر موجب نزدیکی هر چه بیشتر او به خدا می‌گردد. - قرار گرفتن در موضع آزمایش. با توجه به اینکه ماهیت شکرگزاری، به کارگیری نعمت در مصارف مورد قبول پروردگار است، اعمالی که منجر به حق شناسی می‌شوند، به عنوان ابزارهایی برای سنجش میزان تقوا و ایمان انسان‌ها مطرح می‌گردند. یکی از بهترین و در عین حال گسترده‌ترین وسایلی که مبنای اخذ امتحان قرار می‌گیرد همین شکرگزاری و حق شناسی است. این وسیله در عین حال که تحت عنوان حق شناسی قرار می‌گیرد، شامل کلیه تکالیف انسان می‌گردد، حتی تکالیفی از قبیل جهاد که یکی از بارزترین وسایل برای شناخت مؤمن از غیر مؤمن است نیز به عنوان یکی از اوامر الهی تحت عنوان حق شناسی قرار می‌گیرد. بنابراین در دیدگاه قرآن و روایات تمام اعمال و نیات ما در دنیا نوعی پاسخ مثبت یا منفی به نعمات الهی است و همین پاسخهاست که میزان حق شناسی ما را مشخص می‌کند. پس شکرگزاری می‌تواند به عنوان ابزاری برای امتحان، میزان میل باطنی و اقبال ظاهری ما را به خداوند مورد محاسبه قرار دهد. در قرآن کریم شکرگزاری نیز همچون دیگر اهداف واسطه‌ای، معرفت الهی، ایمان، تقوا و عبادت، از اهداف واسطه‌ای در جهت تقرب به خداوند محسوب می‌شود و نسبت به دیگر اهداف، قرآن هرگز پافشاری بر انحصار این هدف ندارد، بلکه آنچه مهم است، هدف نهایی قرب الی الله است که همه اهداف واسطه‌ای باید در جهت تحقق این هدف قرار گیرند. شکرگزاری همچون دیگر اهداف دارای یک سری لوازمات اخلاقی و تربیتی است که صرفاً از عمل فرد شاکر و حق شناس ناشی می‌شود. یکی از اوصافی که برای خداوند در قرآن مطرح شده شاکر و شکور است. این صفت از صفاتی است که اثر تربیتی آن نیل به مقام حق شناسی و در واقع یکی از مهمترین طرق متخلق شدن به اخلاق الهی است. اهمیت این ویژگی چنان است که علی‌رغم وجود حقی از جانب انسان بر خدا، او از انسان متقی و پرهیزگار حق شناسی می‌کند و با ازدیاد نعمت و بهره‌مند نمودن او از فضل خود موجبات ترقی و تکامل وی را فراهم می‌کند (Arafi, 2016).

آثار تربیتی شکرگزاری: ۱. دستیابی به عدالت اجتماعی. حق شناسی و شکرگزاری انسان در ارتباط با خدا، موجب می‌گردد که رفتار انسان با دیگران نیز بر اساس حق شناسی استوار باشد که اینگونه رفتار در سطح اجتماع نقش موثری در برقراری عدالت اجتماعی دارد. اگر که روحیه حق شناسی در آدمی حاکم باشد، منجر به رعایت حقوق فردی و اجتماعی در جامعه می‌گردد. ابتدا لازم است گرایش فردی و درونی حق شناسی در افراد شکل بگیرد که در آن صورت عدالت فردی بروز می‌یابد و بر پایه عدالت فردی، عدالت اجتماعی محقق می‌شود. کاستی‌های نظام فعلی حقوق بشر در جهان نمونه بارزی از عدم توانایی انسان در ارائه یک نظام فراگیر و جامع تربیتی است که ناظر بر کل انسان‌ها باشد و نه فقط عده‌ای خاص. آنچه مسلم است عقل و دستاوردهای علمی بشر به شهادت تاریخ، توانایی ایجاد و پرورش این حس قوی را در انسان نداشته است و تنها دین و توجه به خداست که می‌تواند ما را به این هدف برساند. بنابراین اگر ما توانستیم در برابر خدا حق شناس باشیم می‌توانیم به معنای واقعی از دیگر انسان‌ها نیز حق شناسی کنیم و به طور خلاصه، اولین اثر تربیتی شکرگزاری در برابر خدا، رعایت حقوق دیگران و در پرتو قرب به اوست. ۲. نیل به مقام رضا، قناعت و توکل. انسان شاکر با مطیع کردن نفس خود در صدد کسب خشنودی خداست. کسی که در زندگی خود نسبت به خدا شاکر باشد یقیناً دست از زیاده‌خواهی بر می‌دارد و به آنچه خداوند به او عنایت کرده بسنده می‌کند. انسان حریص به آنچه خدا به او اعطا کرده است قناعت نمی‌کند و در صدد کسب مال و منافع بیشتر است. حرص و طمع زمینه را برای تجاوز به حقوق دیگران آماده می‌کند و فرد حریص زمانی که رعایت این حقوق با منافعتش در تعارض باشد براحتهی آن را پایمال می‌نماید. بنابراین، هرچه انسان قانع‌تر باشد، بیشتر حقوق دیگران را مراعات می‌کند. یکی از عوامل عدم توکل به خدا، عدم اطمینان به اوست. بی‌اطمینانی با حق

شناسی قابل جمع نیست. فرد حق شناس به خدا اطمینان و اعتماد دارد و می‌داند که اگر شکر نعمت را به جا آورد در معرض رحمت و برکت الهی قرار می‌گیرد. چنین فردی برای تأمین احتیاجات و رفع مشکلات خود به قدرت الهی تمسک می‌کند و از این رو از عامل توکل که در ساماندهی و جهت دهی به خواسته‌های انسان نقش مهمی بازی می‌کند بهره می‌گیرد و چون از ضعف و کاستی وجود خود برای تأمین نیازهای زندگی آگاه است، صرفاً به نیرویی متوسل می‌شود که توانایی حل مشکلات و رفع نیازهای او را دارد و تمسک به آن عزت و غرور انسان را جریحه دار نمی‌کند (Arafi, 2016).

سقراط معتقد بود، اصول اخلاقی به موقعیت وابسته نیست و آنچه حقیقی، خیر و زیباست در تمام جهان یکسان است. وی معتقد بود انسان‌ها باید بکوشند تا زندگی‌شان از نظر اخلاقی ممتاز باشد. به اعتقاد سقراط، هدف آموزش و پرورش حقیقی، ایجاد معرفتی است که انسان بماهو انسان بدان نیازمند است. این شامل گونه‌ای از آموزش و پرورش می‌شود که هدف آن پروردن انسان‌هایی است با اخلاق حمیده که افعالشان مؤفق با موازین عقل باشد (Gutek, 1935). سقراط اظهار میدارد، فضیلتی آموختنی است که مبتنی بر ((اصول متقن و شناخت کمال مطلوب یا آرمانی مشخص)) باشد (Kardan, 2002). سقراط مانند کنفوسیوس به اخلاق و تربیت آن اهمیت میداد. تفاوت او با کنفوسیوس این بود که حکیم چینی متوجه تربیت اجتماعی و آداب و رسوم اجتماعی بود، در حالی که سقراط تربیت عقل و شخصیت فرد را وجهه همت خود قرار داده بود. در حقیقت فلسفه سقراط دارای سه جنبه به شرح ذیل است: ۱- سعی در کشف مفهوم کلی که از این پس پایه فلسفه غربی به شمار میرد؛ ۲- کاربرد مفهوم کلی در اخلاق و اینکه مهمترین دانش، خودشناسی است و بدرفتاری از نادانی است و هیچ کس به اراده خود، بد نمی‌کند؛- اعتقاد به اینکه شعور در همه افراد انسانی وجود دارد و تفاوتها ناشی از میزان یا درجه شعور در ایشان است.- هدف تربیت از منظر سقراط، فهمیدن و فهماندن حقایق و تربیت اخلاقی و سیاسی جوانان است و در حیات سیاسی نیز بیشتر به جنبه اخلاقی آن توجه داشت. به قول افلاطون در خطابه دفاعیه خود، سقراط در صدد بود ((هر انسانی را... متقاعد سازد که باید مراقب خویش باشد و پیش از آنکه در جستجوی منافع شخصی خود باشد، جویای فضیلت و حکمت باشد و پیش از توجه به منافع کشور به خود کشور توجه کند و این دستور را باید در تمام اعمال خود رعایت کند)). وی خود را از سوی خدای دلف مأمور میدانست که ((مردم را برانگیزد تا به عالیترین دارایی خویش یعنی نفسشان از باب حکمت و فضیلت توجه کنند)) (Kardan, 2002).

افلاطون معتقد بود تربیت باید چهار فضیلت بنیادی اخلاقی، یعنی عدالت، شجاعت، خویشتن داری و دانایی را در انسان‌ها بوجود آورد. در میان این فضایل چهارگانه، دانایی را بالاترین فضایل میدانست که سبب نزدیکی انسان به عالم ملکوت می‌گردد (Ebrahimzadeh, 2012). افلاطون همچون استاد خود، سقراط، معتقد است که فعل و رفتار اخلاقی به موقعیت وابسته نیست و نسبت گرای و اتکاء بر ادراک حسی را مردود دانست. وی اظهار میداشت که انسان‌ها آنگاه نیک و شریفند که افعالشان با آرمانها و مفاهیم کلی حقیقت، خیر، زیبایی همناوی داشته باشد. دیدگاه اخلاقی افلاطون و سقراط جنبه دینی نداشته و مطابقت فعل اخلاقی را به جای شرع و سنت، با امور دیگری چون حقیقت، خیر و زیبایی، فارغ از قید کردن مفاهیم دین و خدا دانسته اند. افلاطون بر اهمیت دولت سیاسی تأکید می‌کند. بین دولت سیاسی منظم و موجود انسانی نیکوگنش مقایسه‌هایی به عمل می‌آورد. هم دولت سیاسی مؤثر و هم انسان کارآمد برای تحقق عدالت همناوی دارند (Gutek, 1935).

اخلاق ارسطو نیز از روانشناسی او جدا نیست. در اخلاق ارسطو، بر خلاف اخلاق افلاطون غرض، سرنوشت لاهوتی نیست و منظور او از سعادت که مقصد همه افراد انسانی است، سعادت این جهانی است. به نظر ارسطو ((خیر اخلاقی یا عملی، ارتباطی با خیر که در سیر جدالی (دیالکتیک) عقلی در اوج سلسله موجودات واقع می‌شود، ندارد)) (اخلاق، به زعم ارسطو، ((مجموعه تعالیمی است که غرض از آن‌ها این است که مردمان نیکوتر شوند)). فضیلت اخلاقی از مقوله کیفیت و بویژه از کیفیات اکتسابی و کسب آن نیز اختیاری است. فضایل اخلاقی از زندگانی

اجتماعی جدا نیستند. فضیلت در انسان عبارت از کمال فعالیت عقلی اوست. سعادت، همان فضیلت است که از راه تعقل بدست می‌آید. ((سعادت و فضیلت در اخلاق مبتنی بر اعتدال یا میانه روی به هم می‌رسند)). به نظر ارسطو، علم به فضیلت برای رفتار اخلاقی کافی نیست، باید فضیلت را که یافتن حد میانه دو حالت افراطی و تفریطی (مانند جبن و تهور) است به دست آورد و به کار بست. در ایجاد فضایل اخلاقی، ارسطو به مراتبی قائل است. به نظر او ((باید جسم را برای نفس، جزء اخس نفس، یعنی شهوات را برای جزء اشرف آن یعنی اراده و جزء اشرف آن را برای نفس ناطقه تربیت کرد)). ارسطو، در مبحث اخلاق، که توجه به آن را یکی از لوازم سعادت فردی و اجتماعی میدانند، به بحث درباره شرایط و اصول تربیت اخلاقی می‌پردازد و با این لحاظ، طرح افلاطون را ادامه می‌دهد. بدین سان در نظر ارسطو، در تربیت انسان با فضیلت و نیک، سه عامل یعنی سرشت (طبیعت)، عادت و خرد در کار است و سعادت در هماهنگی این سه عامل و سرانجام شکوفایی خرد است. تربیت باید با ایجاد عادات نیک در کودکان آغاز گردد، یعنی باید در ایشان این عادت را ایجاد کرد که کارهای نیک برای آنان لذت بخش و کارهای بد ناخوشایند باشد و مجموعه این عادات نیک است که منش شخص را تشکیل می‌دهد و منش نیک است که اکثر افراد را به خردمندی و فضیلت اخلاقی سوق می‌دهد نه طبیعت و سرشت که تنها گروه محدودی از آن برخوردارند (Kardan, 2002).

نظریه اخلاقی ارسطو بر تصور وی از عقلانیت انسان مبتنی است. دیوبی خواستگاه احساسات و افعال اخلاقی و زیبایی شناختی را تجربه انسانی، تلقی کرد، نه شهود واقعیت غایی. دیوبی استدلال می‌کند که روش خرد مشترک علمی را باید در خصوص پرسشهای ارزش شناختی در اخلاق و زیبایی شناسی اعمال کرد. معیار پیشنهادی دیوبی برای ارزش گذاری بر روابط بین هدفها، ابزارها و غایتها مبتنی است. مبنای ارزش گذاری آزمایش گرایانه را ترجیحات، کمبودها، امیال و نیازها تشکیل می‌دهند. ارزشیابی شوند. در موقعیتهای تربیتی، نظریه ارزشی دیوبی، فعالیت ذهن‌های جستجوگر را در فضای باز کلاس درس ترغیب می‌کند. چنین فضای بازی متضمن این خطر است که ایده‌ها و ارزش‌های دیرپا به کناری نهاده شوند یا دوباره سازی شوند. اما فضای باز کلاس درس به معنای هرج و مرج تربیتی یا رمانتیسیم ساده اندیشانه نیست، بلکه فضای باز مستلزم ترتیباتی اجتماعی است که کاربرد روش عقلانی، یا همانا روش آزمایشی را برای رویارویی با مسائل انسانی راهبر باشد (Gutek, 1935). در تأثیر ارزش شناسی بر تربیت- دیوبی می‌نویسد: "اگر کودک از طریق تجارب غیر مستقیم (کتاب، نصیحت، موعظه و سخنرانی معلم) اطلاعاتی بدست آورد که با اطلاعات مستقیم او (تجارب عملی) ناسازگار باشد، نظام ارزش‌های او دستخوش تشنگی و بی نظم می‌شود. ارزش‌های غیر مستقیم در مقابل ارزش‌های عملی و ریشه دار او، ارزش‌های نظری و سست جلوه می‌کنند. ارزش‌های سست، گرچه نمی‌توانند در زندگی واقعی کودک جای ارزش‌های ریشه دار را بگیرند، باز بی تأثیر نیستند. به این معنی که کودک از طرفی می‌خواهد مؤافق ارزش‌های عملی و اصیل خود رفتار کند و از طرف دیگر می‌آموزد که ارزش‌های تحمیلی و نظری در جامعه حرمت دارند و باید مراعات شوند. در نتیجه، دانسته یا ندانسته، به تلون و چندگانگی شخصیت و ریاکاری سوق می‌یابد" (Ebrahimzadeh, 2012). دیوبی در اخلاق نیز مانند عملگرایان دیگر معیارها را نسبی و در ارتباط با فایده اجتماعی میدانند؛ به عبارت دیگر امر اخلاقی و امر اجتماعی به نظر او یکی است. دیوبی بر این عقیده است که تربیت اجتماعی و اخلاقی دو روی یک سکه اند و اگر امور مدرسه، درست سامان داده شود، یعنی در آن زمینه‌های لازم برای تمرین دموکراسی فراهم باشد، فعالیت‌های آن به تربیت اجتماعی و اخلاقی هر دو منتهی خواهد شد. در مدرسه‌ای که با شیوه دموکراتیک اداره می‌شود، معلم عقاید خود را به دانش آموزان تحمیل نمی‌کند، بلکه در همه کارها، حتی در تعیین برنامه، آنان را به همکاری و مشارکت فرا می‌خواند و این خود زمینه تربیت اخلاقی است. البته به نظر دیوبی ((نشان اخلاقی بودن جامعه دموکراتیک آن است که چنین جامعه‌ای دامنه تجربه را تا آنجا گسترش دهد که جوانان را در حل و فصل عاقلانه مسائل اجتماعی سهیم نماید)) (Kardan, 2002).

بحث و نتیجه‌گیری

«به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با اصل ۳- اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی-۱-۳- دین محوری ("National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) هماهنگی وجود دارد، "خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ" یعنی طریقه عفو و بخشش پیش‌گیر و امت را به نیکوکاری امر کن و از مردم نادان روی بگردان. آنچه به طور خاص و گسترده من باب خداشناسی اخلاقی بهتر است در قالب اصل مذکور بدان پرداخته شود این است که، تأکید بر توحید که همانا اعتقاد و ایمان به خدای یکتا و باور قلبی و عملی به وحدانیت باری تعالی است و نیز تأکید بر ارزش‌های اسلام ناب محمدی (ص) از مصادیق ارتباط انسان با خدا است، رسیدن به درجه ایمان نیازمند کسب معرفت نسبت به خداوند است و این شناخت جز از طریق دین و هدایت انبیاء امکان پذیر نمی‌باشد.» به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۳- اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی- ۲-۳- تقویت هویت ملی ("National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) هماهنگی وجود دارد، «وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظًا لَإِنْفَضْنَا مِنْ حَوْلِكَ»؛ «اگر خشن و تندخو و سخت دل بودی، مردم از دور تو پراکنده می‌شدند.» آنچه به طور خاص و گسترده من باب خداشناسی اخلاقی بهتر است در قالب اصل مذکور بدان پرداخته شود این است که، هویت واقعی انسان‌ها، خلقت یکسان در محضر الهی است که شعار برابری، وحدت و انسجام را در میان انسان‌ها ترویج می‌دهد. بهتر است برنامه‌های درسی و تربیتی، تقویت هویت ملی را در راستای پیوند جوهره اصلی انسان به خداوند و ظهور و بروز هویت انسانیت در دانش آموزان، مورد نظر قرار دهد. هویت هر فردی را فرهنگ جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند، شکل می‌دهد. لذا ضروریست در جوامع اسلامی، هویتی مبتنی بر فرهنگ و ارزش‌های اسلامی متأثر از اخلاق الهی در دانش آموزان، تقویت شود.» به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی و ۴- رویکرد و جهت گیری کلی-۱-۴- دانش آموز ("National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) هماهنگی وجود دارد، «خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ». گذشت پیشه کن و به (کار) پسندیده فرمان ده و از نادانان رخ برتاب.» آنچه به طور خاص و گسترده من باب خداشناسی اخلاقی بهتر است در قالب اصل مذکور بدان پرداخته شود این است که، ارتباط انسان با خدا در سایه معرفت الهی حاصل می‌شود. این معرفت با الهام از آموزه‌های دین مبین اسلام و بهره‌گیری از قوای متمایز عقل و اراده بر اساس تعامل عقلانی با هستی خود و جهان، حاصل می‌شود. زمینه‌سازی برای ارتباط دانش آموز با نظام خلقت و کشف اسرار وجودی خود و جهان که در اتصال به خداوند نهفته است، از جمله اهداف برنامه‌های درسی و تربیتی است.» به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۳- اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی-۴-۳- اعتبار نقش مرجعیت معلم، ۲-۴- معلم (مرتب) ("National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) هماهنگی وجود دارد، «تَعَفُّوْا عَمَّنْ ظَلَمَكُمْ، تُعْطَى مَن حَرَمَك، تَصِلْ مَن قَطَعَك؛ از کسی که به تو ظلم کرده درگذر، به کسی که تو را محروم کرده عطا کن و با کسی که با تو قطع رابطه کرده است، ارتباط برقرار کن.»

آنچه به طور خاص و گسترده من باب خداشناسی اخلاقی بهتر است در قالب اصل مذکور بدان پرداخته شود این است که، معلم به عنوان الگوی اخلاقی و علمی و نمونه رفتاری پیامبران و امامان معصوم (ع) به عنوان جانشینان هدایتگر و عدالت‌گستر الهی، زمینه‌ساز تعامل شناختی دانش آموزان نسبت به اسرار وجودی خویش، شگفتیهای جهان هستی، محیط طبیعی و رموز خلقت و لزوم ارتباط انسان با دیگران در جهت رفع حوائج و خواسته‌های فطری اش، مبتنی بر خردورزی و تحقق شناخت عقلانی درباره خالق انسان و جهان است. به نظر محقق،

معلم لازم است بر اساس آموزه‌های دینی که نشأت یافته از معارف قرآن کریم، سنت نبوی(ص) و احادیث و روایات ائمه اطهار (ع) است، ارتباط انسان با خدا را برای دانش آموزان ملموس و قابل درک نماید و دانش آموزان را در راستای تحقق حیات طیبه و قرب به خدا، پرورش دهد. با توجه به نقش هدایتگری انبیا در شناخت خدا و ایمان به او، در عرصه تعلیم و تربیت نیز این نقش خطیر و مقدس بر عهده معلم و مربی در مدرسه و کلاس درس است که زمینه را برای رشد عقلانی و ایمانی دانش آموزان فراهم نماید. «به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خدانشناسی اخلاقی با ۳- اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی-۵-۳- اعتبار نقش پایه‌ای خانواده، ۱۱- حوزه تربیت و یادگیری آداب و مهارت‌های زندگی و بنیان خانواده (National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) هماهنگی وجود دارد، با حکمت و اندرز نیکو (موعظه حسنه) به راه پروردگارت دعوت کن و با آنان به شیوه‌ای که نیکوتر است، گفتگو نما». آنچه به طور خاص و گسترده من باب خدانشناسی اخلاقی بهتر است در قالب اصل مذکور بدان پرداخته شود این است که، آموزه‌های این حوزه، ازدواج و تشکیل خانواده را به عنوان یک پیوند مقدس و الهی، نمونه‌ای از ارتباط انسان با خدا برای دانش آموزان معرفی نماید و با پرورش مهارت‌های زندگی خانوادگی در دانش آموزان، زمینه ساز تعامل سازنده و مسئولانه با خانواده، سازگار با ارزش‌های اخلاق اسلامی مبتنی بر خودشناسی و خدانشناسی، در راستای تحکیم خانواده، تکامل فردی و اجتماعی، تحقق حیات طیبه و قرب الهی باشد. «به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خدانشناسی اخلاقی با ۳-۷- توجه به تفاوت‌ها، ۱۱-۳- یکپارچگی و فراگیری (National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) هماهنگی وجود دارد، ایمان به خدا مبتنی بر شناخت اوست. معرفت خدا بوسیله عقل که خداوند به عنوان یک قوه و استعداد درونی به انسان عطا کرده است و نیز توسط دین (وحی و پیامبران) حاصل می‌شود. انسان با بهره گیری از نیروی عقل در خلقت، اندیشه می‌کند و در آفرینش خود و توانایی‌ها و استعدادهایش تعقل می‌ورزد و بدین گونه با شناخت خود به تدریج به وجود خالق پی می‌برد. علم به اینکه خداوند انسان را مخلوقی منحصر به فرد با استعدادها و تواناییهای متفاوت آفریده و این گوناگونی نه تنها در خود انسان بلکه در انسان‌های دیگر به لحاظ جنسیت، علایق، نیازها و ظرفیتهای گوناگون وجود دارد، این تفاوتها، درجه ایمان، تقوا، عبودیت و حق شناسی انسان‌ها را در ارتباط با خدا تعیین می‌کند. در عرصه تعلیم و تربیت نیز لازم است معلم نسبت به دانش آموزان، تواناییهای مختلف آن‌ها، تفاوت‌های فردی و خالق این گوناگونی‌ها، شناخت حاصل کند و متناسب با ویژگی‌های متفاوت هر یک از دانش‌آموزان در جهت رشد و تکامل جسمی و روانی آن‌ها به تعلیم و تربیتشان همت گمارد.» به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خدانشناسی اخلاقی با ۳- اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی-۸-۳- تعادل (National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) هماهنگی وجود دارد، اعتدال فعل خداوند عادل است که انسان و جهان هستی را در یک نظام هماهنگ خلق کرد. یکی از نشانه‌های ارتباط انسان با خدا، اجرای عدالت الهی با رعایت حقوق و حدود انسان‌ها و پرهیز از افراط و تفریط در امورات دنیوی و اخروی است. بنابراین بهتر است برنامه‌های درسی و تربیتی به صورت متعادل و هماهنگ با نیازهای دانش آموزان، جامعه، خانواده‌ها و موضوعات درسی و رعایت حقوق تمامی مؤلفه‌ها و عناصر تعلیم و تربیت در همه مراحل برنامه ریزی و در راستای اجرای عدالت الهی، تحقق خودشناسی و خدانشناسی و تقرب به خدا، تدوین و اجرا گردد. «به نظر محقق میان هدف خدانشناسی اخلاقی با ۳- اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی-۹-۳- یادگیری مادام العمر (National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) هماهنگی وجود دارد، یادگیری، زمینه ساز خودشناسی و خدانشناسی است. مساعد کردن شرایط آموزش و تربیت در محیط رسمی مدرسه و محیط‌های یادگیری خانواده و طبیعت، متناسب با تواناییها و قوای فطری عقل و اراده در دانش آموزان، زمینه شناخت عقلانی دانش آموز را نسبت به

تواناییها و ضعفهای وجودی خویش و ظرفیتهای طبیعت اعجاب آمیز، فراهم می‌کند و این تعامل متعالی و مسئولانه، او را به دانشی معنادار، سازمان یافته، تجربه آمیز، عمیق و پایدار و انگیزه برای اکتساب علوم دیگر به صورت مداوم، سوق می‌دهد، معرفت معنادار، دانش آموز را به درک و بصیرتی عمیق نسبت به شگفتیهای وجودی خود و جهان هستی می‌رساند و در نهایت او را به مرحله خودشناسی و ارتباط وجودی خویش با آفریدگارش نائل می‌کند. « به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۳- اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی - ۱۰-۳- جلب مشارکت و تعامل (["National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012](#)) هماهنگی وجود دارد. مشارکت و تعامل جلوه بارز ارتباط انسان با خداست. خداوند انسان‌ها را یکسان و هماهنگ آفرید و این برابری را الگوی وحدت و انسجام انسانی در سطح زمین قرار داد. بنابراین بهتر است برنامه‌های درسی و تربیتی بر اساس تعامل مشارکتی، تبادل نظر، همکاری و مشورت میان تمامی عناصر تأثیرگذار و تأثیر پذیر تعلیم و تربیت در راستای تحقق وحدت و هماهنگی، زمینه ساز سیر به سوی خداوند وحدت آفرین و تقرب به درگاه عدالت، مودت و کرامتش باشد. » به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۴- رویکرد و جهت گیری کلی - ۳-۴- محتوا (["National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012](#)) هماهنگی وجود دارد، بهتر است محتوای آموزشی و تربیتی با آموزه‌های دینی و قرآنی، استناد به کلام الهی و سنت محمدی (ص) در راستای معرفی خالق هستی و آفریدگار جهان و انسان به دانش آموزان، هماهنگی داشته باشد و در جهت شکوفایی فطرت الهی و روح خداوندی در دانش آموزان، تدوین گردد. از نظر دین مبین اسلام، زمانی که انسان به درجه ایمان به خدا نائل گردید لازم است در مرحله بعدی، این باور قلبی را به منصفه عمل برساند. آن هنگام که انسان خدا را شناخت و به او ایمان آورد، یقیناً باید تقوا پیشه کند، نفس خود را کنترل نماید و از رذایل اخلاقی دوری کند. زمانی که انسان نفسش را با فضایل و پاکیزه‌آراسته کرد، برای حرکت در مسیر قرب الهی آماده شده است. » به نظر محقق میان هدف خداشناسی اخلاقی با ۴- رویکرد و جهت گیری کلی - ۴-۴- یاددهی - ۵-۴- ارزشیابی (["National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012](#)) هماهنگی وجود دارد، فرایند یاددهی - یادگیری باید به گونه‌ای باشد که زمینه لازم را برای بروز و ظهور گرایشهای خداشناسی و تحقق هدف ارتباط انسان با خدا را در دانش آموزان، فراهم نماید. - ارزشیابی آموزشی و تربیتی لازم است در جهت تحقق هدف ارتباط انسان با خدا باشد. در ارزشیابی، نقص‌ها و کاستی‌های یادگیری دانش آموز باید فرصتی برای بهبود و پیشرفت‌های بعدی و اصلاح نقایص و حفظ حرمت انسانی و افزایش اعتماد به نفس باشد، چرا که انسان تنها مخلوقی است که خداوند در بزرگداشت خلقتش او را عزیز داشته است. » به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۴- رویکرد و جهت گیری کلی: ۶-۴- محیط یادگیری (["National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012](#)) هماهنگی وجود دارد، محیط یادگیری، برانگیزنده و متناسب با ویژگی‌های دانش آموزان باشد و نیازها و علایق دانش آموزان را مرتفع سازد. تنوع، پویایی و انعطاف در محیط یادگیری لازمه تقویت و شکوفایی قوه تفکر، خلاقیت، ابتکار، فعالیت و ظهور فطرت پاک و خدایی دانش آموز است. تعامل با محیطی غنی و مشاهده طراوت، زیبایی، شکوه و نظام طبیعت، فکر انسان را به هنرنمایی صانع زیبا، دانا و توانا متمرکز می‌کند. تعامل با محیطی سرشار از منابع و ابزارهای یادگیری واقعی، زنده و طبیعی، تواناییها، علایق و عواطف دانش آموزان را سیقل می‌دهد، زمینه بروز و شکوفایی آن‌ها را فراهم می‌کند، ایمان قلبی به صاحب بیکرانة خلقت را در فطرت دانش آموز بیدار می‌کند و او را به سمت ارتباط با خالق زیباییها سوق می‌دهد. « به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با اصل ۷-۴- مدیر مدرسه (["National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of](#)

2012, "Education") هماهنگی وجود دارد، تأکید به مؤمن و متعهد بودن مدیر مدرسه، ایمان قلبی و تعهد عملی انسان را در ارتباط با خدا در هر مقام و موقعیتی مورد توجه قرار می‌دهد و لزوم رعایت آن را مهم می‌داند، این مسئولیت خطیر مدیر مدرسه است که شرایط و امکانات لازم را برای شکوفایی گرایشهای خداشناسی و خداپرستی دانش آموزان و اولیاء مدرسه مساعد نماید. «به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۶- هدف کلی برنامه‌های درسی و تربیتی (approved "National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) هماهنگی وجود دارد، اهداف کلی تعلیم و تربیت مبتنی بر تربیت همه جانبه عقلی، ایمانی، علمی، عملی و اخلاقی دانش آموزان و در راستای تحقق ایمان مبتنی بر شناخت عقلانی نسبت به حقیقت وجودی خویش و اکتساب شناخت درباره‌ی خالق انسان و جهان و نیل به خودشناسی و خداشناسی، تدوین گردد. «به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۷- شایستگیهای پایه، ۱-۷- تعقل [۸] هماهنگی وجود دارد، انسان با شناخت خویش، جهان هستی و تفکر در شگفتیها و اسرار خلقت خود و جهان، پی به وجود خالق دانا و توانا می‌برد که اینگونه با ظرافت، زیبایی، نظم و دقت دست در کار آفرینش برده است و بدین ترتیب به شناخت خدای انسان و بیکرانة جهان، نائل می‌گردد. «به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با اصل ۲-۷- ایمان (approved "National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) هماهنگی وجود دارد، ارتباط انسان با خدا به شکل ایمان به یگانگی باری تعالی و باور به اینکه خداوند هر لحظه حاضر و ناظر بر اعمال و رفتار انسان است، نمایان می‌گردد، ایمانی که او را به پذیرش و اعتقاد به نزول انبیاء از جانب حق، سوق می‌دهد و یقین می‌یابد که خداوند، عادل و عدل گستر است و انبیاء و رسولان (ع) را برانگیخته تا عدالت الهی را در دنیا بگسترند و راهنما و هدایتگر انسان‌ها در شناخت خدا و حرکت به سوی تقرب به او باشند. ایمان به خدا، موجب می‌شود انسان نسبت به هدفمندی جهان خلقت، معاد، قیامت، عالم غیب و حیات جاودانه، یقین حاصل نماید. «به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۷- شایستگی‌های پایه: ۳-۷- علم (approved "National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) هماهنگی وجود دارد، شناخت خود و معرفت الهی موجب می‌گردد، انسان نسبت به وظایف و حقوق خود آشنا شود، در قبال اعمالش مسئولیت پذیر باشد و در محضر خداوند خود را پاسخگو بداند، تقوا پیشه کند و نسبت به خلق خدا وظیفه شناس و حق شناس بوده و حقوق و حدود حق الله را رعایت نماید. زمینه سازی برای تعامل عقلانی نسبت به تواناییها، قابلیتها، ظرفیتهای و قوای وجودی عقل و اراده در سرشت خویش و تعامل عقلانی با زیباییها، نظام روابط و شگفتیهای طبیعت، موجبات تحصیل علم درباره‌ی خلقت بی مثال و بی بدیل خداوند و تحقق خداشناسی و تقرب به او را فراهم می‌کند. «به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با اصل ۴-۷- عمل (approved "National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) هماهنگی وجود دارد، انسانی که به خداوند ایمان می‌آورد، لازم است احکام و دستورات الهی را نیز رعایت نماید، به عبارت دیگر، انسان مؤمن باید ایمان قلبی خود را در عمل بروز دهد و ایمان عملی داشته باشد، از رذایل دوری کند و نفس خود را به فضایل و نیکی‌ها عادت دهد، آداب زندگی اسلامی را رعایت کند و مطابق با سبک شرع مقدس و سنت پیامبر اکرم (ص) زندگی نماید و در مواجهه با دیگران رسوم اسلامی و اخلاق الهی را رعایت کند. «به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با اصل ۵-۷- اخلاق [۸] هماهنگی وجود دارد، ارتباط انسان با خدا، در قالب شناخت حق، ایمان، تقوا، عبادت و شکرگزاری به صورت رعایت اخلاق الهی صورت می‌گیرد. با توجه به تأکید دین اسلام، انسان پس از اعتقاد به خدا که مرحله اول ایمان قلبی است، در مرحله بعدی لازم است این باور درونی خود را به منصفه عمل درآورد، بدین گونه که حکم خدا را در رعایت حق و عدالت و اخلاق که همان پرهیزگاری و کنترل نفس است، رعایت کند و قوانین الهی را نسبت به خود و در قبال دیگران اجرا نماید. به

بیان دیگر، بُعد عملی ایمان، تقوا است و آن رعایت وظایف خود و حدود دیگران، داشتن کار و رزق حلال، تعهد به ارزش‌های اخلاقی، کار و تلاش مستمر، احترام به معلّم و عالم، یادگیری و آموختن مادام‌العمر، رعایت اخلاق فردی و اجتماعی است. « به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۱-۲-۸ حوزه تربیت و یادگیری حکمت و معارف اسلامی (National Curriculum of the Islamic Republic of Iran) approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education, 2012 وجود دارد، ارتباط انسان با خدا مبتنی بر معرفت الهی است و این معرفت برای انسان بوسیله نیروی درونی و باطنی عقل و از طریق تربیت دینی که منشعب از قرآن، سنت و هدایت انبیا و معصومین (ع) است، حاصل می‌شود. دین اسلام توسط خداوند بر پیامبر اکرم (ص) نازل شده است که شامل احکام، قوانین و دستورات الهی برای انسان‌ها است. انسان برای رسیدن به هدف نهایی قرب الهی، لازم است بر اساس اوامر و نواهی دین اسلام، عمل نماید، ترک محرّمات کرده و واجبات را رعایت کند، اخلاق اسلامی در پیش بگیرد و در همه حال با تکیه بر عقل و نیروی تفکر به کسب شناخت پردازد و ایمانش بر اساس معرفت عقلی اش باشد. لازم است این اصول در تحقق هدف ارتباط انسان با خدا در عرصه تعلیم و تربیت مورد توجه و تأکید قرار گیرد و آنچه در قالب برنامه درسی به صورت هدف، محتوا، ابزار، روشها و ارزشیابی آموزشی و تربیتی تدوین می‌گردد، در برگزیده اصل اساسی ارتباط انسان با خدا و اعتقاد به او باشد. - با توجه به اینکه مهمترین هدف نظام اسلامی و آموزشی، تربیت دینی دانش آموزان است، در تحقق هدف ارتباط انسان با خدا، تربیت دینی در مسیر هدایت انسان به فضیلت عبودیت و تقرب به خدا، جهت دهی شده است. تربیت دینی به صورت نظری و عملی و در جهت رسیدن انسان به ایمان قلبی و عملی صورت می‌گیرد. عمل فرد باید بر اساس ایمان عقلانی و دینی باشد، ایمانی که مبتنی بر معرفت فکری شکل بگیرد، در تربیت دینی مورد نظر است، تفکری که استعداد خدادادی به انسان‌هاست. ضروریست اینگونه تربیت دینی در مورد دانش آموزان مدّ نظر قرار بگیرد تا دانش آموزان دین را راهنمای عمل در برنامه زندگی خود بدانند و بر اساس آن رفتار نمایند. - شناخت مورد نظر تربیت دینی با محتوای اعتقادات، اخلاق و احکام اسلامی، قابل حصول است، به بیان دیگر معرفت مورد نظر تربیت دینی لازم است در چهارچوبی نظری و عملی شکل بگیرد. اعتقادات یا شناخت نظری یا حکمت نظری، حصول معرفت نسبت به خدا و ایمان و اعتقاد به وحدانیت و یگانگی او و روز معاد، شناخت عدالت الهی و رعایت حدود الهی نسبت به خود و دیگران، علم به نبوت و ایمان به حقایق پیامبر اکرم (ص) و بعثت از جانب حق، معرفت نسبت به امامت و ولایت فقیه که جانشین رسول خدا (ص) بر مردم است و معرفت نسبت به نظام خلقت و اسرار و عجایب آفریدگان جهان هستی و انسان است. - به نظر محقق در مبحث اخلاق، شناخت عملی یا حکمت عملی مورد نظر است، بدین حالت که فرد به گونه‌ای رفتار نماید و اخلاقی در پیش گیرد که منطبق با اهداف، اصول و روشهای دین مبین اسلام باشد چرا که خُلق و خویی که انسان از خود بروز می‌دهد، الگوی رفتاری و شخصیت او را بروز می‌دهد، بنابراین ضروریست انسان با رعایت هنجارهای اسلامی در عمل، رفتار و کرداری را در پیش بگیرد که بهترین رفتار در مسیر رسیدن به تکامل همه جانبه جسمی و روحی و تقرب به خدا باشد و در همه حال خود را در پیشگاه خداوند حاضر ببیند و خدا را ناظر بر اعمال و رفتارش بداند و نسبت به همه کارهایش مسئولیت پذیر باشد و هر لحظه به کنترل نفس خود و محاسبه اعمال و رفتارش پردازد. این اصول لازم است در تربیت دینی دانش آموزان مدّ نظر قرار گیرد. « به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۱-۲-۸ حوزه تربیت و یادگیری قرآن و عربی (National Curriculum of the Islamic Republic of Iran) approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education, 2012 هم‌هنگی وجود دارد، قرآن کریم یکی از منابع اصلی و غنی در تربیت دینی دانش آموزان و هدایت آن‌ها به سوی تکامل و هدف نهایی قرب الهی است. خداوند از طریق کتاب مقدس قرآن و آیات روشنگر، کلام نورانی و رسای خود را برای هدایت انسان‌ها، منعکس می‌کند. لازمه رسیدن به شناخت از طریق قرآن کریم، درک و تدبّر در معانی آیات است. لازم است در تربیت دینی، توانایی فهم و تعمق آیات الهی در دانش آموزان تقویت و پرورش یابد و به عنوان راهنمای زندگی در عرصه نظری و عملی،

چراغ راه و به عنوان مهمترین وسیله تقرّب به خدا، به طور مستمر مورد استفاده قرار گیرد.» به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۳-۲-۸- حوزه تربیت و یادگیری زبان و ادبیات فارسی ("National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) هماهنگی وجود دارد، با توجه به اینکه یکی از روشهای ارتباط انسان با خدا، ایمان و در بُعد عملی ایمان، تقوا است و با نظر به اینکه تقوا به معنای پرهیزگاری، کنترل و تسلط بر نفس، دوری از رذایل و گرایش به فضایل اخلاقی، پرهیز از محرّمات و انجام واجبات دینی، رعایت هنجارهای اسلامی و بروز و ظهور بهترین رفتار و اخلاق تعریف شده است، بنابراین در آموزش و پرورش دانش آموزان بهتر است آموزش زبان و ادبیات فارسی برای پرورش ارزشهای اخلاقی بالاخص در ارتباط با دیگران مورد توجه قرار گیرد. دانش آموز باید بیاموزد که از زبان و ادبیات دینی و اخلاقی فاضلی در ارتباط با دیگران استفاده نماید و این ارتباط با رعایت ارزشهای اخلاق اسلامی به صورت احترام متقابل مورد توجه قرار گیرد. دانش آموز باید یاد بگیرد که در اعمال و رفتارهای فردی و اجتماعی اش، ارزشهای اخلاق اسلامی را رعایت نماید و با بهره گیری از زبان و ادبیات مناسب، با دیگران ارتباط متقابل داشته باشد و از افکار و نظرات آنها برای حلّ مسائل و بهبود زندگی در سطح فردی و اجتماعی بهره مند گردد، در صدد ایجاد تفاهم میان خود و دیگران باشد، به آداب و رسوم دیگران احترام بگذارد، نسبت به جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند، همبستگی و تعلق ملی داشته باشد، توانایی ابراز افکار و ایده‌های خود و استفاده از نظرات و ایده‌های دیگران را داشته باشد. به نظر محقق، اینها مواردی است که در دین مبین اسلام و در راستای رسیدن به تکامل همه جانبه فردی و اجتماعی و تحقق هدف نهایی، قرب الهی مورد توجه و تأکید است و لازم است در تعلیم و تربیت دانش آموزان و همچنین در ارتباط با معلمان، مربیان و همه نقش آفرینان و مسئولین آموزشی و تربیتی این اصول مورد نظر قرار گیرد و در همه حال رعایت شود. « به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۴-۲-۸- حوزه تربیت و یادگیری فرهنگ و هنر ("National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) هماهنگی وجود دارد، در زمینه ارتباط انسان با خدا، از جمله مواردی را که دین مبین اسلام با الهام از احکام الهی در بُعد عملی اخلاق برای انسان مورد توجه قرار می‌دهد، رعایت هویت فردی و ملی و ارزش قائل شدن به فرهنگ اسلامی در چهارچوب حفظ عزت نفس، استقلال و رسیدن به خودکفایی و مقابله با از خودبیگانگی فرهنگی است. به نظر محقق با توجه به اینکه در ارتباط انسان با خدا، از جمله روش‌ها و اهداف واسطه‌ای در رسیدن به هدف نهایی قرب الهی، ایمان است و از آنجایی که ایمان قلبی و عملی هر دو مورد نظر دین مبین اسلام است و مرحله ایمان عملی یا اخلاق اسلامی و تقوا، مکمل ایمان و اعتقاد قلبی است، بنابراین، انسان مؤمن باید اعتقاد و باور قلبی خود را به باری تعالی در عمل نیز نشان دهد بدین صورت که، به دستورات الهی عمل نماید، اخلاق الهی را رعایت کند، نفس خویش را از هجوم هوا و هوس و رذایل کنترل نماید و بر آن تسلط یابد و در جهت گرایش به فضایل اخلاقی، پرورش دهد و در یک کلام، تقوا پیشه کند. در عرصه اجتماع و تعلیم و تربیت نیز برای اینکه دانش آموزان به رشد و تکامل اخلاقی برسند، نیاز به فرهنگی غنی است که ارزشهای اخلاق اسلامی را به دانش آموزان معرفی و القاء کند. - با توجه به اینکه فرهنگ کشور ما و عناصر و محتویات فرهنگ از جمله، دانش، مهارتها و آداب و رسوم، مبتنی بر مبانی، اهداف، اصول و روشهای دینی نشأت یافته از قرآن و سنت نبوی (ص) است، بدین ترتیب، فرهنگی که مبتنی بر مدار الله باشد، همچون خدای یکتا، زیبا و هنرمندانه شکل گرفته است، چنین فرهنگی، حق شناسی نسبت به نشانه‌های جمال الهی، نظم و زیبایی، ظرافتهای خلقت، پدیده‌های آفرینش و نعمتهای خداوندی را به مردمش، الهام و القاء می‌کند.» به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۵-۲-۸- حوزه تربیت و یادگیری سلامت و تربیت بدنی ("National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) هماهنگی وجود دارد، بر اساس هدف ارتباط انسان با خدا، در دین مبین اسلام، انسان امانت الهی بر روی زمین معرفی شده است. بنابراین

ضروریست افراد در ارتباط با یکدیگر با احترام متقابل به فطرت انسانی، رفتار نمایند و با توجه به این مهم که انسان بر فطرت الهی آفریده شده است و یکی از صفات قرآنی خداوند، ذات پاک و منزّه اوست، بنابراین لازم است انسان‌ها با دوری از گناه و طینتی پاک با یکدیگر رفتار نمایند و بر نفس خود مسلط شوند، تسلط بر رفتار، در گرو سلامت و تندرستی جسم و جان است، سلامت و آرامش نفسانی و روحانی بدون سلامت جسم، امکان پذیر نمی‌باشد و این مهم لازم است در آموزش و پرورش مورد نظر قرار گیرد. - یکی از تکالیف الهی پس از ایمان، کنترل نفس از آلودگیهای اخلاقی، تکامل روح و پاکی و زیبایی آن از گناه است. با توجه به اینکه پرورش روح در قالب تن و کالبد جسمانی انسان، محقق می‌شود، بنابراین لازم است این مهم در تعلیم و تربیت مورد نظر قرار گیرد و دانش آموزان به رشد و سلامت جسمانی سوق داده شوند. سلامت جسم، عامل اصلی در رشد و تکامل همه جانبه انسان و رسیدن به حیات طیبه است. لازم است دانش آموزان بیاموزند که در قبال سلامت جسم و روان خود و دیگران مسئولند. در جریان تربیت بدنی، این امکان بوجود می‌آید که دانش آموزان استعدادهای جسمی و نفسانی خود را بشناسند و در جهت پرورش و شکوفایی آن تلاش نمایند. همچنین در جریان ورزش، دانش آموزان همکاری، با هم بودن و کار جمعی، اعتماد به نفس و احترام به دیگران را یاد می‌گیرند.» به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۶-۲-۸- حوزه تربیت و یادگیری کار و فناوری (["National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012](#)) هماهنگی وجود دارد، با توجه به ارتباط انسان با خدا، کار و کسب روزی حلال، میدان امتحان الهی است. انسان می‌تواند با کار کردن و همکاری با دیگران، نیازهای خود و اجتماع را مرتفع سازد. با کار کردن، روحیه همکاری و مشارکت جمعی در فرد تقویت می‌شود. کار و فعالیتی که در مسیر رضای الهی و رضای خلق خدا باشد، موجب سلامت نفس و پرورش روح است. انسان با کار کردن و کسب روزی حلال، جسم و روحش را متعادل کرده و امید به زندگی را در خود، افزایش می‌دهد. کار و تلاشی که در مسیر تکامل مادی و معنوی و قرب الهی باشد، انسان را به زندگی علاقه مند کرده و باور به جهان آخرت و وجود عالم معنا و دنیای واقعی را در او نیرومند می‌کند. در موضوع ارتباط انسان با خدا، این نکته مورد نظر است که در آفرینش انسان‌ها، تفاوت وجود دارد و این تفاوتها در زمینه شناخت، ایمان، تقوا، عبادت و شکرگزاری در افراد انسانی، بارز است. بنابراین در عرصه آموزش و پرورش در حوزه تربیت کار و فناوری، لازم است، استعدادهای دانش آموزان شناخته شود و متناسب با علایق خاص خودشان در مسیرهای تحصیلی و شغلی هدایت شوند.» به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۷-۲-۸- حوزه تربیت و یادگیری علوم انسانی و مطالعات اجتماعی (["National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012](#)) هماهنگی وجود دارد، ایمان در رابطه انسان با خدا، شناخت و باوری قلبی و عملی است که مبتنی بر معرفت نسبت به احکام، حدود، حقوق، قوانین و دستورات الهی و سنت رسول اکرم (ص)، حاصل می‌شود. ایمان حقیقی انسان به باری تعالی، در مرحله عمل، به یقین تبدیل می‌شود. بدین گونه که انسان، معرفت نسبت به خدا و اوامرش را با اجرا در عمل بروز می‌دهد و بدین ترتیب به مرحله ایمان عملی و اخلاق حسنه راه می‌یابد و در ارتباط حسنه با خلق خدا است که، ایمانش را نمایان می‌کند. خداوند رضای خود را در رضای خلق، قرار داده است و دین اسلام از طریق وحی و رسولان الهی، احکام خداوند را به انسان‌ها ابلاغ می‌کند، رابطه مطلوب انسان با خدا بر اساس تعامل اخلاقی نسبت به خویشتن و با دیگران، معنا پیدا می‌کند. بنابراین در تربیت اجتماعی دانش آموزان نیز لازم است اهمیت همکاری و حل مسائل فردی و جمعی مبتنی بر تعاون، مشارکت، بردباری، قناعت، داد و ستد، تولید جمعی، همدلی، تعامل و تفاهم متقابل، مسئولیت پذیری الهی نسبت به انسان‌ها، دوستی، احترام، رعایت عدالت و انصاف میان بندگان خدا که لازمه زندگی توحیدی است، مورد تأکید و تعلیم قرار گیرد. لازم است دانش آموزان در نتیجه تربیت اجتماعی بتوانند آزادانه و آگاهانه در فعالیتهای اجتماعی مشارکت نمایند و قادر به حل مسائل مختلف باشند، از افکار و ایده‌های دیگران در چهارچوب تعاملات گروهی استفاده کنند و با بهره گیری از پژوهشهای فردی و جمعی و مطالعات اسنادی و موردی

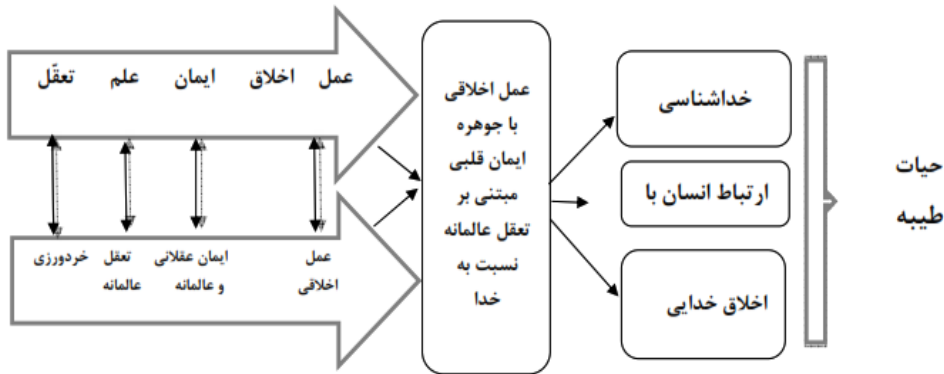
به رشد و تکامل فردی و اجتماعی و در نهایت به عقلانیت اجتماعی برسند. « به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خدانشناسی اخلاقی با حوزه‌های تربیت و یادگیری، ۸-۲-۸- بیانیه حوزه‌های تربیت و یادگیری: ۸-۲-۸- حوزه تربیت و یادگیری ریاضیات (National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) هماهنگی وجود دارد، در تربیت و یادگیری ریاضیات به دانش آموزان، اهمیت این علم در درک زیبایی‌ها، نظم، دقت و هنرمندی طبیعت و خلقت خداوند زیبا مورد توجه و تأکید قرار گیرد. چرا که برای فهم نظام مندی و هنرمندی جهان آفرینش و پدیده‌های آن لازم است انسان از درکی دقیق، ظریف و هنرمندانه برخوردار باشد. لازم است در آموزش‌های این حوزه، توانایی حل مسائل بر اساس تفکر نقادی و استدلال منطقی در دانش آموزان تقویت شود.» به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خدانشناسی اخلاقی با ۸- حوزه‌های تربیت و یادگیری، ۸-۲-۹- بیانیه حوزه‌های تربیت و یادگیری: ۸-۲-۹- حوزه تربیت و یادگیری علوم تجربی [۸] هماهنگی وجود دارد، یکی از نتایج ارتباط تجربی، کسب شناخت درباره خداوند است. بهتر است حوزه تربیت علوم تجربی به دانش آموزان، چگونگی تعامل تجربی با پدیده‌های طبیعت و مشاهده عظمت آفرینش را در رسیدن به شناخت الهی به دانش آموزان تعلیم دهد و تفکر تجربی را در آن‌ها پرورش دهد. چرا که تفکر تجربی، موجب می‌شود، فرد در حل مسائل زندگی فردی و اجتماعی موفق شود و نسبت به طبیعت به عنوان خلقت اسرارآمیز الهی، مسئولیت پذیر بوده و با رعایت احترام در جهت آبادانی آن برای بهبود زندگی فردی و اجتماعی تلاش نماید. در چهارچوب تربیت تجربی و علمی هدف این است که دانش آموز بتواند به درک و بصیرت عمیق نسبت به نظام هستی و هدفمندی خلقت نائل شود و به کشف اسرار آفرینش و پدیده‌های مادی جهان هستی بپردازد و در نهایت در برابر خالق این همه رموز و شگفتی، سر تعظیم خم کرده و شکر نعمت بجا آورد. آموزه‌های این حوزه منجر به تفکر تجربی، فعالیت، تلاش، خود یادگیری، خلاقیت، تعامل علمی با زندگی واقعی و معناداری و هدفمندی زندگی شود.» به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خدانشناسی اخلاقی با ۸-۲-۱۰- حوزه تربیت و یادگیری زبان‌های خارجی (National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) هماهنگی وجود دارد، با توجه به اهمیت ارتباط انسان با خدا در رسیدن به شناخت حقیقی یزدان و اعتقاد و ایمان قلبی و عملی به ساحت پاکش، لزوم ارتباط مناسب و مطلوب میان انسان‌ها مبتنی بر ارزش‌های اخلاق اسلامی که بر مدار اخلاقیات الهی قرار دارد، آشکار است. دین اسلام، ارتباط فاضله و سازنده میان انسان‌ها را نه تنها در محدوده اجتماعی و ملی بلکه در سطح جهان در ارتباط با همه انسان‌ها با هر نوع نژاد، مسلک و مذهبی به عنوان مخلوقات الهی، خواستار است. بنابراین تربیت در حوزه زبان‌های خارجی باید لزوم این تعامل همگانی و برابری و برادری جهانی میان انسان‌ها را سازگار با ارزش‌های اسلامی به دانش آموزان تعلیم دهد و با استناد به سنت نبوی (ص)، روایات اسلامی، آیات قرآن و احادیث معصومین (ع) با تأکید بر این مهم که همه انسان‌ها در محضر خداوند یکتا، برابر هستند، در جهت تحقق اهداف تربیت در زمینه ارتباط انسان با خدا، تلاش نمایند.» به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خدانشناسی اخلاقی با ۹- اصول حاکم بر انتخاب راهبردهای یاددهی- یادگیری [۸] هماهنگی وجود دارد، مهمترین وسیله تحقق هدف ارتباط انسان با خدا در چارچوب ایمان قلبی و عملی، شکوفایی فطرت الهی در انسان و اکتساب حیات طیبه است که مبتنی بر اخلاق و تقوای الهیست. روش‌های یاددهی- یادگیری باید قدرت درک و فهم را نسبت به قوانین و روابط علت و معلولی حاکم بر هستی و پدیده‌های آن در دانش آموزان تقویت کند. دانش آموز باید بتواند با علم به قوانین جهان هستی و وابستگی میان پدیده‌ها، دایره درکش را از شناخت دنیای مادی فراتر برد و علت حقیقی وجود قوانین و روابط میان پدیده‌ها را بشناسد. دانش آموز باید بداند قانون کلی و علت بدیهی حاکم بر جهان هستی و خالق این همه نظم، هماهنگی، زیبایی و دقت در پهنه بیکران هستی، خداوند یکتاست. در بُعد ارتباط انسان با خدا، توجه به تفاوتها و درجه ایمان و تقوای انسان‌ها نسبت به خداوند مورد نظر است. خداوند انسان‌ها را با ظرفیتهای، نیازها، استعدادها و تواناییهای گوناگون و متفاوت، آفریده است. تعلیم و تربیت و انتخاب راهبردهای

یاددهی - یادگیری باید به گونه‌ای باشد که زمینه لازم را برای شکوفایی و فعلیت استعدادهاى خدا دادی دانش آموزان، فراهم نماید، روشهای آموزش به صورت نظری و عملی و در یک چهارچوب کلی در هماهنگی میان آموخته‌های قبلی و جدید، تعیین گردد، در این صورت است که تواناییهای ذهنی و جسمی دانش آموز آشکار می‌گردد و در جهت شکوفایی و تکامل پرورش می‌یابد. « به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۱۰- اصول حاکم بر ارزش یابی پیشرفت تحصیلی و تربیتی [۸] هماهنگی وجود دارد، از آنجایی که خداوند انسان را بر فطرت خود آفریده و او را گرمی داشته است، بنابراین، بهتر است ارزشیابی‌های تعلیم و تربیت بر اساس فطرت انسانی و حرمت مقام و منزلتش در نزد خداوند باشد، به گونه‌ای که عزت و اعتماد به نفس در دانش آموزان را افزایش دهد و خودپنداره مثبت را در آنها ایجاد نماید. از آنجایی که خداوند در ویژگی‌های خلقتی میان انسان‌ها تفاوت ایجاد کرده است تا بر اساس اختلاف در تواناییها، علایق و ظرفیتهای، میزان تقوای آنها سنجیده شود و بر این اساس مورد محاسبه الهی قرار گیرند، در ارزشیابی‌های تعلیم و تربیت نیز لازم است این تفاوتها در نظر گرفته شده و زمینه‌ای مهیا شود تا که عملکرد دانش آموزان در میزان اکتساب شایستگیها، مورد سنجش قرار گیرد و مبتنی بر عدالت الهی و مهدوی (عج) دانش آموزان مورد ارزشیابی قرار گیرند و هیچ گونه تفاوت و تبعیضی به لحاظ مختلف در این امر دخیل نباشد. بهتر است ارزشیابی عادلانه با هماهنگی میان دانش آموز، اولیاء مدرسه و خانه صورت گیرد. « به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۱۱- فرآیند تولید و اجرای برنامه‌های درسی و تربیتی (["National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012](#)) هماهنگی وجود دارد، مهمترین هدفی که در ارتباط انسان با خدا مورد نظر است، تحقق حیات طیبه برای انسان در جهان مادی و معنوی است. هدف از ارتباط انسان با خدا، ایمان به وحدانیت باری تعالی و عمل مطابق با خواست و رضای الهی است. خداوند قوانین خود را در تمامی عرصه‌ها و جنبه‌های جهان هستی و در ارتباط با آفریدگان جاری کرده است. لزوم رضای الهی، دستیابی به حیات طیبه و لزوم رسیدن به حیات طیبه، رضای الهی است. به عبارت دیگر، لازمه تحقق حیات طیبه، اجرای قوانین، حدود و دستورات الهی در ارتباط با خود، دیگران و طبیعت است. « به نظر محقق این هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۱۲- سیاست‌های تولید مواد و رسانه‌های یادگیری (["National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012](#)) هماهنگی وجود دارد، موضوعات و محتویات آموزشی و تربیتی و ابزار، وسایل و منابع تسهیل کننده امر یادگیری دانش آموزان بهتر است در راستای تحقق خودشناسی و خداشناسی در تهیه و تدوین گردد. « به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۱۳- ساختار و زمان آموزش: ۱-۱۳- ساختار نظام آموزش و پرورش (["National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012](#)) هماهنگی وجود دارد، ساختار نظام آموزش و پرورش بهتر است متناسب با ویژگی‌های وجودی، خلقتی و متفاوت دانش آموزان در همه مراحل، دوره‌ها، مقاطع و پایه‌های تحصیلی، سازگار با نیاز هر یک از رشته‌های تحصیلی هماهنگ با نیاز بازار کار در تمامی بخشهای جامعه، در جهت راهنمایی و مشاوره تحصیلی، فردی، خانوادگی و شغلی دانش آموزان با هدف شناخت تواناییها و کاستیهای وجودی خویش و تحقق خودشناسی و خداشناسی، سازماندهی و تنظیم گردد. « به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۱۳- ساختار و زمان آموزش: ۱-۱۳- زمان تعلیم و تربیت (["National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012](#)) هماهنگی وجود دارد، زمان تعلیم و تربیت رسمی و غیر رسمی لازم است متناسب با نیازها، تواناییها و ویژگی‌های وجودی دانش آموزان، نیازهای جامعه، خانواده‌ها، موضوعات درسی، هماهنگ با تحصیل علوم و فنون جدید، زمینه ساز تدارک انواع محیطهای یادگیری غنی، پویا، ملموس و واقعی در بطن زندگی در راستای تعامل شناختی دانش آموز با این محیطها و تلاش در جهت کشف حقیقت درباره اسرار خلقت خود و جهان هستی و تحقق خودشناسی

و خداشناسی، برنامه ریزی گردد. « به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۱۴- سیاست‌ها و الزامات اجرایی (National Curriculum of the Islamic Republic of Iran) approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) هماهنگی وجود دارد، اجرای برنامه‌های درسی و تربیتی بهتر است متناسب با تواناییهای وجودی و قوای عقل و اراده در دانش آموزان در راستای تحقق خودشناسی و خداشناسی عملی گردد.» به نظر محقق میان هدف تحلیل و تبیین خداشناسی اخلاقی با ۱۵- ارزشیابی برنامه درسی ملی (National Curriculum of the Islamic Republic of Iran) approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education," 2012) (هماهنگی وجود دارد. به نظر محقق، ارزشیابی برنامه درسی ملی بهتر است با سنجش مرحله‌ای و نهایی از میزان تحقق اهداف کلی و جزئی تعلیم و تربیت که در راستای تحقق هدف متعالی خداشناسی اخلاقی تدوین گردیده اند، صورت گیرد.

شکل ۲

مدل مفهومی خداشناسی اخلاقی برنامه درسی ملی

در بررسی پیشینه با توجه به اینکه تاکنون پژوهشی در این رابطه انجام نشده بود، لذا محقق در بررسی پیشینه، مبانی و مقایسه دیدگاه‌ها با کمبود منابع مواجه شده است.

۱. به دانش آموزان مراحل تحقق اخلاق الهی در ذات انسانی شان را از اولین پله تا آخرین آن که علم و ایمان و عمل و اخلاق است، به صورت عینی و مهارت آموزی برای زندگی پاک، بیاموزیم، آن‌ها را به زندگی‌ای که رنگ و بوی الهی که حالتی احسن است، ترغیب و تشویق کنیم.

۲. این تجربه را برای دانش آموزان مهیا کنیم تا از طریق فرایند تمرینات معنوی، اول از همه، جوهر را در نظر بگیرند، اصل و اساس: آنچه را خدا می‌خواهد و ما را به عنوان انسان به آن دعوت می‌کند و آن عمل به اخلاق الهیست.

۳. زمینه تجربه واقعی شخصی‌ای را برای دانش آموزان فراهم کنیم، که روند ارتباط با خدا، زندگی فرد را از " من " خودخواه تا فردی که توانایی پذیرش عشق و بخشش به دیگران را دارد، تغییر می‌دهد و در زندگی فرد، رابطه با خدا مرکز همه چیز در واقعیت انسانی او می‌شود.

۴. زمینه تجربی و عملی فراهم کنیم و به دانش آموزان بیاموزیم که خدا ما را به شکل خدا آفریده است بنابراین فکر کنیم واقعا چه کسی هستیم و این به زندگی ما معنی می‌بخشد و بدین ترتیب به جهانی دست می‌یابیم که معتقدیم خدا در آن واقعیت نهایی است.

۵. به دانش آموزان این تجربه را فراهم کنیم که رابطه با خدا، رابطه‌ای است که در آن کشف می‌کنیم که واقعا چه کسی هستیم، چرا که جوهر شخص بودن در رابطه شخصی با خدا و رعایت اخلاق الهی کشف می‌شود.
۶. به دانش آموزان این تجربه را فراهم کنیم که خداوند فقط با ذهن ما ارتباط برقرار نمی‌کند بلکه با تمام وجود ما و خیلی بیشتر از کلمات و بینش‌های ساده با ما ارتباط برقرار می‌کند.
۷. زمینه تحقق اخلاق خدایی را با تدارک شناخت خدا و ایمان، عشق و باور قلبی و عملی به او که همان عمل به اخلاق الهی است، شفاف سازی کنیم که در این فضای آماده، گام‌های این انسان‌های کوچک معصوم را در بالین حیات طبیعه بنوازیم و استوار سازیم.
۸. زمینه تحقق حیات طبیعه را که ثمره اخلاق الهیست، در سایه سار آرامش جسمی و روحی آن که حیات پاک این جهانی و آن جهانیست، برای دانش آموزان مهیا کنیم.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازن اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازن و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

شفافیت داده‌ها

داده‌ها و مآخذ پژوهش حاضر در صورت درخواست از نویسنده مسئول و ضمن رعایت اصول کپی رایت ارسال خواهد شد.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

References

- Afary, J. (1996). *The Iranian Constitutional Revolution, 1906-1911: Grassroots Democracy, Social Democracy, and the Origins of the Women's Rights Movement*. New York: Columbia University Press.
- Ahadi, E. (2017). Women in the mirror of Qajar-era newspapers. *Strategic Studies of Humanities and Islamic Sciences*, 2(10), 149-160.
- Baghdar Delgosha, A., & Zanjanizadeh, H. (2015). Sociological examination of women's journalism in the Constitutional era (with emphasis on the newspaper "Zaban-e-Zanan"). *Iranian Social Issues*, 6(1), 61-79.
- Besharat Newspaper, 1(5), Mashhad.
- Danesh Newspaper, 1910.
- Dowlatabadi, Y. (1983). *Contemporary History or the Life of Yahya*, Vol. 4. Tehran: Ferdowsi.
- Ettehadieh, M. (1997). Women's awakening in the Constitutional Revolution. *Salam Newspaper*, Wednesday, December 17, 1997, No. 1900, p. 9.
- Habl al-Matin. (First year, No. 222), 1 Muharram 1236.

- Iran-e-Nou Newspaper, 1341 AH: No. 84.
- Khodavi, G. (2018). Tradition and modernity in the mirror of Danesh and Shekoufeh newspapers. *Historical Narrative*, 3(1), 1-56.
- Masoudi, O. (1998). Review of the first experiences of women's journalism in Iran. *Media Spring*, 33, 56-62.
- Nejati, R. (2007). The life and services of Mrs. Maryam Amid (Maziendarani), the first female newspaper editor in Iran. *Qom Culture*, Spring and Summer, 37-38, 9-30.
- Reiff, D., Lacy, S., & Fico, F. G. (2009). *Analyzing Media Messages*. (Mahdokht Boroujerdi Alavi, Trans.). Tehran: Soroush and Center for Research, Studies, and Program Evaluation.
- Sadr Hashemi, M. (1948). *History of Newspapers and Magazines of Iran*. Esfahan: Kamal Publications.
- Saeedi, H. (1999). Shekoufeh, the first women's newspaper in Iran. *Contemporary History of Iran*, Spring, 9, 347-356.
- Sardari Nia, S. (1998). *Tabriz in the Tobacco Movement*. Tehran: Ashina Publications.
- Shafi'i, S. S. (2018). Women's education and explaining its necessity in the Constitutional era: Analysis of women's writings in Iran-e-Nou newspaper. *Journal of Social and Economic History Research*, 7(2), 63-84.
- Shekoufeh Newspaper, First year, No. 1, Dhu al-Hijjah 1331 AH.
- Shekoufeh Newspaper, First year, No. 11, 12 Rajab 1331 AH.
- Shekoufeh Newspaper, First year, No. 13, 28 Sha'ban 1331 AH.
- Shekoufeh Newspaper, First year, No. 14, 28 Ramadan 1331 AH.
- Shekoufeh Newspaper, First year, No. 6, 9 Rabi' al-Thani 1331 AH.
- Shekoufeh Newspaper, Fourth year, No. 4, 18 Rabi' al-Awwal 1334 AH.
- Shekoufeh Newspaper, Fourth year, No. 6, 19 Rabi' al-Thani 1334 AH.
- Shekoufeh Newspaper, Fourth year, No. 7, 6 Jumada al-Awwal 1334 AH.
- Shekoufeh Newspaper, Second year, No. 10, 20 Jumada al-Awwal 1332 AH.
- Shekoufeh Newspaper, Second year, No. 11, 10 Jumada al-Thani 1332 AH.
- Shekoufeh Newspaper, Second year, No. 14, 5 Sha'ban 1332 AH.
- Shekoufeh Newspaper, Second year, No. 21, 15 Safar 1332 AH.
- Shekoufeh Newspaper, Second year, No. 24, 5 Rabi' al-Thani 1332 AH.
- Shekoufeh Newspaper, Second year, No. 8, 20 Rabi' al-Thani 1332 AH.
- Shekoufeh Newspaper, Third year, No. 1, 6 Muharram 1333 AH.
- Shekoufeh Newspaper, Third year, No. 13, 21 Sha'ban 1333 AH.
- Shekoufeh Newspaper, Third year, No. 15, 2 Shawwal 1333 AH.
- Shekoufeh Newspaper, Third year, No. 16, 15 Shawwal 1333 AH.
- Shekoufeh Newspaper, Third year, No. 7, 27 Rabi' al-Thani 1333 AH.
- Shushtari, M. A. (1984). *Tohfah al-Alam*. (Samad Mowlaei, Ed.). Tehran: Tahouri.
- Tamaddon Newspaper, 1(12), Tehran.
- Torabi, Z. (2022). *Jarideh Farideh*. Tehran: Atrraf Publishing.
- Vatan Doost, G., et al. (2008). *Iranian Women in Constitutional Press*. Institute for Research and Development of Human Sciences, Tehran.
- Zaban-e-Zanan Newspaper, Rajab 1338 AH.
- Abdul Alizadeh Fard, A. (2013). *analysis and evaluation of the four elements and the macro approach of the national curriculum of the Islamic Republic of Iran based on experts'*
- Arafi, A. (2016). *An introduction to Islamic education and training, goals of education from the perspective of Islam*. Samit.
- Ebrahimzadeh, I. (2012). *Philosophy of Education*. Payam Noor University Publications.
- Gutek, G. L. (1935). *Philosophical Schools and Educational Opinions* (M. J. Paksarsht, Trans.). Samit.
- Kardan, A. (2002). *The course of educational opinions in the West*. University Humanities Study and Compilation Organization.
- Khoshkhai, M., & Aznab, A. (2014). investigation of the amount of attention paid to the components of philosophical thinking in the national curriculum document of the Islamic Republic of Iran, Fikr and Kodek. *Research Institute of Humanities and Cultural Studies*, 6(2), 62-37.
- Mirmoradi, S. S. (2017). nature-based design solutions for primary school educational spaces to achieve the goals of the national curriculum, research in 15th year curriculum planning. *second term*, 56(29), 109-131.
- Mohammadzadeh, S. M., Abri, F., & Ali, A. (2016). Examination of Hayat Tayyaba's Educational Basics in the National Curriculum Development Vision Document with a Critical Perspective. *Research in Curriculum Planning*.
- National Curriculum of the Islamic Republic of Iran" approved by the 857th to 872nd sessions of the Supreme Council of Education. (2012). In.
- Nouri, M. R., Ahmadvand, M. A., & Ghafari, M. (2017). analysis of the content of the textbooks of the gifts of heaven in the second to sixth grade of the elementary school and their compliance with the basic competencies of the curriculum document. *Family and Research Quarterly*.

- Rahmanpour, M., Esfahani, N., Ahmedreza, S., & Ali, S. (2014). examining the relationship between the foundations and principles of the national curriculum of the Islamic Republic of Iran with the themes of resistance economy in order to propose a suitable curriculum for the scientific research quarterly of the. *Islamic Revolution Approach*, 9(31), 6-41.
- Ranaei, M., Mehromhammadi, M., Delawar, A., Babadi, K., & Akbar, A. analysis of the implementation components of the national curriculum. *Education Quarterly*, 1400(4).
- Salsabili, N. (2015). review and comparison of the national curriculum document compiled by the Islamic Republic of Iran with the curriculum sub-system in the theoretical foundations of the fundamental transformation of the formal and public education system, Allameh Tabatabai University. *Qualitative Research in Curriculum Quarterly*, 2(5), 107-141.
- Tairi, K., Naderi, E. A., & Naraghi Saif, M. (2015). Designing a semi-centralized curriculum model coordinated with the national curriculum of the first year of high school in Iran. *Quarterly Journal of Science Education Development*.